

Kérelmek, határozatok, tervek, javaslatok és törvényes intézkedések az erdélyi nemzetiségi kérdések megoldására másfél évszázad alatt.

Amióta Tătărescu miniszterelnök rádióbeszédében bejelentette, hogy a kormány kisebbségi törvény elkészítésével foglalkozik, természetesen a kisebbségek nagy érdeklődéssel várják ennek szövegét, noha jól tudják, hogy nem a szöveg a lényeg, hanem a becsületes akarat ahhoz, hogy a kisebbségek egyenjogúsítása biztosított legyen.

Erdély földjén nagy multja van annak a próbálkozásnak, hogy a nemzetiségi kérdéseket megoldják.

Abból az alkalomból, hogy most a miniszterelnök közlése szerint a megoldási kísérletnek egy új tervéhez jutunk, időszerű lesz felsorakoztatni mindazokat a történelmi értékű kérelmeket, határozatokat, terveket, javaslatokat és törvényes intézkedéseket, amelyek az utóbbi másfél évszázad alatt e kérdések megoldását célozták.

A Supplex Libellus Valachorum.

Méhesi József, Kozma János és Pap Áron felhasználva Sinkai György, Micu-Klein Sámuel és más román tudósok történeti adatait, a fent irt cím alatt emlékiratot készítettek, amelyet Darabont Ignác váradi püspök 1791. év elején Bécsbe küldött, ahonnan állásfoglalás és elintézés végett 1791 május 11-én az erdélyi diétára leküldötték. Ez az emlékirat nem viseli senkinek az aláírását, hanem befejező záradéka a következő: „Humillimi perpetuoque fideles subditi clerus, nobilitaris civicusque status universae nationis in Transsylvania valachicae“. (Alázatos s örökre hűséges alattvalói az egész erdélyi román nemzet papsága, nemesi és polgári rendei).

A szöveget Gyárfás Elemér fordításában adjuk.

Történelmi előzményeit és eredményeit lásd: Gyárfás Elemér: A Supplex Libellus Valachorum. Erdélyi Tudományos Füzetek 15. sz. Kolozsvár 1929.

1. Azokat a gyűlöletes és sértő kifejezéseket, hogy: megtört, csak beengedett, de a rendek közé be nem vett és hasonlókat, melyek külső foltként tapadtak jogtalanul és törvényes határozat nélkül az oláh nemzetre, mostantól kezdve mellőzzék s mint méltatlan és nyilvános sértéseket vonják vissza és törölgessék vissza összes polgári és országos jogaiba.

2. A kérelmező nemzetnek adassák vissza az ország nem-

zetei között az a hely, melyet a multban elfoglalt az előzőkben Idézett 1437. évi kolozsmonostori káptalani oklevél tanúsága szerint.

3. E nemzetnek a keleti egyházhoz tartozó papsága, tekintet nélkül arra, hogy a nyugati egyházzal mindenben egyet ért-e vagy sem, ugyszintén nemessége, polgári és paraszt népe ugyanugy tekintessék és kezeltessék, mint az erdélyi uniót alkotó nemzetek papsága, nemessége és népe s ugyanazon kiváltságokban (anyagi előnyökben) részesüljön.

4. A vármegyékben, székekben, kerületekben és más közületekben a tisztviselek és országgyülesi követek választásánál, továbbá az udvari kancelláriai és kormányzéki hivatalok betöltésénél és előléptetésénél e nemzetből egyenlő számú egyénekre igazságos gondoskodás legyen.

5. Azoknak a vármegyéknek, székeknek, kerületeknek és polgári közületeknek, melyekben az oláhok számbelileg fölmulják a többi nemzeteket, elnevezése oláhu is megadassák, amelyekben pedig a többi nemzetek vannak számbelileg többségben, róluk (általuk) neveztessenek el, vagy pedig közös magyar-oláh, szász-oláh nevet viseljenek, vagy pedig minden nemzeti elnevezés mellözésével használják e vármegyék, székek és kerületek azt a nevet, melyet a folyókról vagy várakról viseltek, hogy a fejedelemség összes lakói minden nemzeti vagy vallási különbség nélkül ugyanazon jogokat és kedvezményeket élvezzék és erejükhöz képest ugyanazokat a terheket hordozzák.

Az 1848. évi balázsfalvi román nemzetgyülés határozatai.

1848 május 15-én és 16-án Balázsfalván az azóta „Câmpul Libertății-mek nevezett mezőn a románok Lemény és Şaguna püspökök, valamint Barnuţiu Simon és Bariţiu György elnökte alatt nemzetgyülest tartottak, amelyen május 16-án 16 pontban foglalták össze a románság kívánságait.

E pontokat Asztalos Miklós dr. fordításában adjuk, kivéve a 4., 5., 6., 9., 11. és 14.-et, amelyeket mint nem szorosán nemzeti kívánságokat tartalmazókat Horváth Mihály szövegezésében közöljük.

Történelmi előzményét és következményét lásd: Jancsó Benedek: A román irredentista mozgalmak története. Budapest. Bocskay-Szövetség kiadása 1920.

„1. A román nemzet, támaszkodva a testvériség és szabadság elvére, követeli politikai tekintetben való nemzeti függetlenségét s hogy mint román nemzet szerepeljen és számának megfelelő arányban legyen képviselve az országgyülesen s

hogy meg legyenek a maga tisztviselői a közigazgatás, igazságszolgáltatás és a katonai hivatalok minden ágában s hasonló arányban használtassék nyelve minden őt illető dologban, úgy a törvényhozásban, mint a közigazgatásban. Követeli, hogy minden esztendőben nemzeti gyűlést tarthasson.“ (Sulutz vikárius indítványára pótlólag azt is elfogadta e pontnál a gyűlés, hogy ezentul Erdély többi nemzetei saját nyelvükön ne oláhnak, vagy walachnak, hanem románoknak nevezze a román nemzetet).

„2. A román nemzet követeli, hogy a román egyház minden felekezeti különbség nélkül szabad és független legyen minden más egyháztól és továbbá egyenjogu a többi erdélyi egyházakkal. Kéri a román metropolia helyreállítását és évenkénti általános synodus tartását a régi jog szerint s hogy ebben a synodusban részt vegyenek az egyháziak mellett a világi küldöttek is. Ugyanez a synodus válassza meg a püspököket is szavazattöbbséggel és pedig minden kandidáció nélkül.“ (E ponthoz még elfogadták, hogy az esetben, ha a jövőben az egyházak és káptalanok képviselve lennének az országgyűlésen, e jog a román püspököket és káptalanokat is illesse meg).

„3. A román nemzet öntudatára jutva egyéni és emberi jogainak, kéri a jobbágyság haladéktalan eltörlését és pedig a parasztok részéről való minden kárpótlás nélkül. Kéri egyuttal a dézma eltörlését, mint oly adózási eszközt, mely akadályozza a gazdasági fejlődést.“ (E pontnál Şaguna püspök és Barnuţiu intette a tömeget, hogy amíg ezek el nem töröltetnek, legyenek békésen türelmesek.)

4. Minden céh és külvám szűnjék meg, az ipar és kereskedés teljesen szabad legyen.

5. A török kormánnyal s a dunamelléki tartományokkal az erdélyi oláh juhászokra nézve kötött szerződés akként ujittassék meg, hogy a kettős adó megszűnjék.

6. A bányatized töröltessék el.

7. A román nemzet kívánja a szólás, irás és a sajtó szabadságát; ne legyen cenzura, ne kelljen kauciót tenni se a hirlapíróknak, se a nyomdászoknak.

8. A román nemzet kéri a személyes szabadság biztosítását és egyuttal a gyülekezési szabadságot is.

9. Esküdtbírótság állittassák fel s ítélet előtt senki se fogassák el.

„10. A román nemzet kéri az országnak úgy bel- mint

külellenségtől való megvédelmezése szempontjából a nép fel-fegyverzését, azaz a nemzetőrség felállítását s kéri, hogy a román katonaságnak tisztjei is románok legyenek.“ (Itt Rațiu kanonok indítványozta, hogy egy családból csak egy legyen katonaköteles, hogy a katona-családok birtok-sérelmei orvosoltassanak s a határőrség olvasztassék be a nemzetőrségbe).

11. A hajdan románoktól birt s most mások kezén lévő földek amazoknak adassanak vissza. A Királyföldön s egyébütt lakó románok sérelmei orvosoltassanak.

„12. A román nemzet kívánja, hogy az egész román klérus épp ugy, mint a többi nemzetek papjai, az állami pénztárból kapja fizetését.“

„13. A román nemzet kéri, hogy falukon és városokon román nyelvű elemi iskolákat állítsanak fel, valamint gimnáziumokat, technikai iskolákat, papnöveldeket és egy román nyelvű egyetemet s mindezeknek költségeit az állam pénztárából fizessek az adózó nép számarányának megfelelően, meghagyván a román népnek azt a jogát, hogy ő válassza az iskolák igazgatóit és tanárait s hogy az oktatás rendszerét ő állapíthassa meg és hogy az iskolákban legyen tanszabadság.“

14. Adót s más közterhet mindenki aránylag viseljen.

„15. A román nép kívánja, hogy Erdély számára új alkotmányt csináljon egy, az ország nemzeteiből összehívandó alkotmányzó gyűlés, amely alkotmány legyen a szabadság, egyenlőség, testvériség és az igazság elveire alapítva.“

„16. A román nemzet kéri, hogy az országban lakó többi nemzet a Magyarországgal való uniót ne vegye addig tárgyalás alá, míg a román nemzet is nem lesz alkotmányos nemzet tanácskozó és határozó szavazattal az ország törvényhozásában és ha az erdélyi országgyűlés nélküle mégis belebocsátkoznék az unió tárgyalásába, akkor a román nemzet ünnepélyesen tiltakozik az ellen.“

Wesselényi Miklós bárónak 1848 augusztus 25-én a felsőházban benyújtott törvényjavaslata a nemzetiségek megnyugtatója céljából.

Wesselényi egész beállítottságát a kérdéshez lásd: Asztalos Miklós: Wesselényi Miklós az első nemzetiségi politikus. Pécs. Karl kb. kiadás 1927.

«*Törvényjavaslat.* A hon románajku polgárainak nyilvánult aggodalmi s óhajtásai tekintetéből rendeltetik: 1. §. A görög egyesült s nem egyesült polgárok a többi keresztény vallások-

kal s vallásbeliekkel, az egész honban egyenlő jogokkal birván, az eddigi Erdélyben is, egyesült úgy, mint nem egyesült vallásuk, egyházi dolgaik felett, a felelős minisztériumnak alkotmányos felügyelete alatt szabadon rendelkezessenek. 2. §. Ezen egyházi be ügyek folytatásáról szóló jegyzőkönyveiket szerkeszték magyar és román nyelven. 3. §. Elemi iskoláikban is a tanítás nyelve román lehet, a magyar nyelv a mellett taníttatván.

4. §. A román ajku községekben a falusi jegyzők által vinni kellett jegyzőkönyvek román és magyar nyelven szerkeszteni. 5. §. A román nyelven irt kér-, köt- s más magánoklevelek mindenhol elfogadandók, hogyha latin betűkkel s orthographiával irvák, mi a 2-ik és 4-ik §-ban érdeklött jegyzőkönyveket illetőleg is értendő. Báró Wesselényi Miklós.“

Az 1848 szeptember 23-án a magyar országgyűlés kiküldött bizottsága által készített „Törvényjavaslat az erdélyi románokról“.

Keletkezésének körülményeire vonatkozólag lásd: Asztalos Miklós: Kossuth Lajos kora és az erdélyi kérdés. Budapest. Collegium Transylvanicum kiadása 1928.

Törvényjavaslat az erdélyi románokról.

I. Fejezet a nemzetiség- és nyelvről.

1. §. A románok nemzetisége és nyelve elismertetik és biztosittatik. Ennek következtében 2. §. A románok saját templomaikban, egyházi ügyeik igazgatásában, elemi és felső iskoláikban, valamint papi növeldéikben saját román nyelvüket háborítatlanul használhatják. 3. §. Azon megyék-, vidékek-, és székekben, az ugynevezett Királyföldön, királyi- és mezővárosokban, ahol románok is feles számmal vesznek részt a tanácskozásban, románul is szabad lesz felszólalni. Egyházi testületekben, úgy a románajku községekben a jegyzőkönyveket román nyelven irhassák ugyan, hanem a felsőséggeli megérthetés végett magyarul is. Azonban más, akár egyházi, akár polgári hatóságokkal levelezésüket csupán magyar nyelven tehetik. 4. §. A fentebbi értelemben román nyelven irt jegyzőkönyvi kivonatok, nemkülönben kérelem-, köt-, biztosító s más oklevelek mindenhol elfogadandók. 5. §. Országos törvények, királyi, miniszteri és más köztörvényhatósági körrendeletek fordításban román nyelven is közzéteendők ott, ahol románok is vannak. 6. §. Az 1848-iki 22. t. c. a volt Erdély országra is kiterjesztetvén, a románokból alakult és alakulandó őrsereg vezényleti nyelve is

magyar leend, de a mellett a román nyelveni vezényletben is gyakoroltaiik. 7. §. Mindazon jogokban és kedvezményekben, amelyekben a többi határőrök törvényileg részesítettnek fognak, a román határőrök is részesítendők.

II. Fejezet. A kormányzást és igazságszolgáltatást illetőleg.

8. §. Az 1848-iki 16. t. c. rendelete szerinti népképviselőlet alapján alkotandó megyei szervezetbe tanácskozó tagul választhatók az olyan románok is, akik a magyar nyelvet nem beszélnek ugyan, de értik. 9. §. Az állományi közigazgatás minden ágában románok, képességük tekintetbevételével, igazságos arányban alkalmazandók. 10. §. Minden királyi törvényszék mellett, ideértve a Királyföldön levőt is, a románajku szegény nép ügyeinek ingyen vezetésére egy-egy, az álladalom által fizetéssel ellátandó románajku ügynököt fog a kormány kinevezni. 11. §. Mindennemű kinyomozó bizottságokban, ahol valamely román egyén, vagy közönség érdeke forog fenn, román egyének is alkalmazandók. 12. §. Az erdélyi approbata és compilata törvényekben a románokat kisebbitő, vagy terhelő bármely törvények eltöröltetnek.

III. Fejezet. A nevelést illetőleg.

13. §. Az elemi iskolák, felsőbb tanodák és képző-intézeteknek álladalmi költségen leendő felállításában és fenntartásában a románajkuakra nézve is éppen olyan tekintet lesz, mint az ország akármely más ajku lakosaira. 14. §. A magyar egyetemeknél román nyelv és literaturai tanszékek állittatnak fel, valamint a román középtanodákban és felsőbb iskolákban a magyar nyelv és literatura rendes tanulmány leend. 15. §. A katonai fennálló és állitandó képezdékben román növendékek is fognak képeztetni. 16. §. Mindazon jogokban, kedvezményekben, melyeket e hon más nemzetei birnak, vagy ezután törvényhozási uton nyerendenek, a románok is részesítendők.

A kremsieri 1849. évi március 4-iki birodalmi alkotmány rendelkezése.

74. §. Erdély nagyfejedelemségének belszervezete és alkotmánya a Magyarországtól való teljes függetlenségének és az országot lakó nemzetek egyenjoguságának elvei szerint a birodalmi alkotmánnyal összhangzásban egy új országos szabályzat

által fog megállapíttatni. A szász nemzet jogai a birodalmi alkotmány határain belül fenntartatnak.

Ezzel a rendelkezéssel szemben Şaguna püspök március 12-én előterjesztéssel élt, tiltakozva a szászok előnyben részesítése ellen, ami azt jelenti, hogy a románság a „szász földön“ alá lenne rendelve a később bevándorolt szász kisebbségnek.

Egy másik folyamodványában, amelyet a tótokkal és ruténekkal közösen terjesztett elő, azt kérte, hogy „a román nép elválasztassék Magyariatól és Ausztria többi románjaival a román nemzet kifejezés határozott kitételével egy koronartartományba egyesíttessék.“

Az 1849 július 21-én Szegeden megszavazott nemzetiségi törvény.

A szöveget Horváth Mihály közlése szerint adjuk.

A Magyarország határai közt létező minden nemzetiségek szabad kifejlődése a következő intézkedések által biztosíttatik:

1. A kormányzati, igazgatási, törvényhozási és katonai hivatalos nyelv a magyar marad; az országban divatos többi nyelvekre nézve a következő szabályok érvényesek:

2. A községi gyűléseken mindenki a maga anyai nyelvén szólhat; a jegyzőkönyv nyelvét a többség szabadon határozza meg.

3. A megyei gyűléseken, minden e joggal bírók tetszésük szerint magyarul vagy saját nyelvükön szólhatnak. Azon megyékben, melyekben valamelyik nemzetiség a lakosság felét meghaladjá, a jegyzőkönyv, ha a többség kívánja, ennek nyelvén vitetik. A levelezések azonban a kormánnyal s más hatóságokkal magyarul folynak.

4. Az esküdszékeknél s első folyamodási bíróságoknál, midőn az eljárás szóbeli, a 3-ik pontban kimondott elv alkalmazandó.

5. A nemzetőrség vezényleti nyelve ugyanaz lesz, melyen a községi ügyek tárgyaltnak.

6. Az elemi iskolákban az oktatás mindig a község vagy az egyház nyelvén történik.

7. Az anyakönyvek s általában az egyházi ügyek nyelve mindig az egyházi község nyelve leend.

8. Folyamodásaikat a magánosok bármely hatósághoz tetszésük szerint bármi nyelven intézhetik.

9. Az ó-hitű egyház zsinata minden évben egybehivatik és oly szabadon határozhat minden vallási és iskolai ügyek felett, mint a többi vallások. A zsinat jogához tartozik megválasztani a püspököket és határozni azon kérdés felett: vajjon a szerb

és román nemzet egyházilag egyesülve maradjon-e vagy külön váljon egymástól?

10. Az ó-hitűek egyházai és iskolái mind azon előnyökben részesülnek, melyeket az állam a többi vallásbeliek egyházainak és iskoláinak engedményez.

11. Az ó-hitűek önmaguk igazgatják s kezelik egyházi és iskolai alapítványait.

12. Az ó-hitű egyházbeliek számára a budapesti egyetemnél theológiai tanítókar alapítatik.

13. A kinevezések mindennemű hivatalokra és méltóságokra egyedül érdem és képesség szerint történnek, minden tekintet nélkül a nemzetiségre és vallásra.

14. A kormány felhatalmaztatik s illetőleg köteleztetik az e törvényben kifejezett elveket foganatba venni.

15. A kormány felhatalmaztatik s megbizatik különösen atekintetben, hogy a szerbek és románok méltányos kívánatait meghallgatván, minden alapos sérelmeiket megszüntesse, akár saját hatalma, akár a nemzeti gyűlés elébe terjesztendő törvényjavaslat által.

16. Végre a kormány teljes hatalommal ruháztatik fel a nemzet nevében amnesztiát adni mindazoknak, kik a meghatározandó idő alatt a fegyvert leteszik s a nemzeti függetlenségre hitet tesznek le.

Kossuth megoldási terve az 1850 június 15-én Teleki Lászlóhoz irt levelében.

Az egész levelet a Magyar Nemzeti Muzeumban a Kossuth-hagyaték 342. szám alatt elfekvő fogalmazvány alapján Deák Imre dr. közölte a „Magyar Kisebbség“ 1932. évi 11-ik számában.

1. Megválasztalván a községi rendszert megállapító törvény értelmében a község képviselői, ezek elhatározzák, minő nyelven vezetendik jegyzőkönyveiket, s igazgatandják községi ügyeiket. Azonban az egyének személyes szabadságának biztosítása végett fenmarad azon jog, hogy kiki a köztanácskozásokban azon nyelven nyilatkozhassék amellyen tetszik, mint szinte folyamodását is a községnek bár melly lakosa tetszés szerinti nyelven adhatja be.

Az ország törvénye meg fogja szabni minő ügyekre terjed ki a községi bíróság hatósága. Ennek hivatalos nyelve az lesz, melly a községi képviselők által hivatalosnak megállapított; s az ügyvédek magokat ehez alkalmazandják, de a ki személye-

sen teszen panaszt, vagy magát személyesen védelmezi, más nyelvet is használhat, ha akar.

Minden községnek joga van a megyéhez és kormányhozi előterjesztéseit azon nyelven tenni, melyet magára nézve hivatalosnak megállapított.

2. Hasonló áll a megyékre nézve is. A megyét képező községi képviselők határozatától függ, minő nyelvet használandanak hivatalos nyelvül a megyei közigazgatásban, mindaz által a köztanácskozásokban kiki azon nyelven szólhat a mellyen akar: mint szinte kiki a szerint folyamodhatik.

Minden megyében fel lesz állitva egy esküdt széki bíróság. – Ennek hivatalos nyelve az, mellyet a megye magára nézve megállapított, de tanuk és vádlottak akár melly nyelven nyilatkozhatnak.

Hasonló áll a megyében felállitandó polgári bíróságra nézve is.

A megyéknek szabadságukban áll az ország kormányához azon nyelven levelezni, mellyet magokra nézve hivatalosnak megállapítottak.

3. Az ország kormánya egyesektől, községektől, megyéktől bármelly nyelven irott felterjesztéseket elfogad. A kormány hivatalos nyelve azonban a magyar, de normativ rendeleteit az ország törvényhatóságai által elfogadott minden nyelveken kiadja.

Az ország polgári főtörvényszékénél s büntető ügyekben a semmitő bíróságnál, az országban nagyobb néptömegeknél szokásos nyelvek számára külön osztályok alakittatnak; s minden felhozott per az illető osztály által azon nyelven tárgyalatik, s Itéltetik, mellyen az első bíróság ítéletei hozattak. A magyar nyelv csak akkor tekintetvén ezen legfőbb törvényszékek hivatalos nyelvének, midőn a törvény szabta esetekben minden osztályoknak együtt kell össze ülni.

4. A törvényhozás hivatalos nyelve a magyar. De bármi nyelven petitiokat elfogad. A nép képviselők és senatorok tetszésök szerint nemzetiségi osztályokba iktatják be magukat s ezen osztályok kötelesek minden törvénynek hiteles fordításáról gondoskodni; – a kormány viszont köteleztetvén a törvényeket minden az országban szokásos nép nyelvén kihirdettetni.

A nevelést illetőleg:

1. A község nem lehet iskola nélkül. A községi iskolák-

ban az oktatási nyelv az, mely a község hivatalos nyelvüül van megállapítva.

2. Azonban a lakosság minoritásának joga van ha tetszik külön iskolát állítani, s annak oktatási nyelvét kiszabni.

3. Minden megyében egy felsőbb iskolának kell lenni, mellynek oktatási nyelve az, mely a megyének hivatalos nyelvüül van megállapítva.

4. Azonban a megyebeli községeknek vagy lakosságnak szabadságában áll más nyelvü külön felsőbb iskolákat is alapítani.

5. Mint szinte több megyék együtt ha tetszik egyetemet (universitást) is állíthatnak, s annak oktatási nyelvét tetszésök szerint megállapíthatják.

6. Az országos fő egyetemnél pedig az országban minden nyelvre nézve tanszékek állítandók, s a magán oktatók (privat docentes) az egyetemeknél s minden felsőbb tan intézeteknél, előadásaik nyelvét tetszésök szerint választhatják.

7. A községi oktatókat, az e pályára törvény szerint kvalifikáltak közül a község, a megyei tanintézetekbeni oktatókat a megye nevezi és fizeti – a különböző vallás felekezeteknek saját iskoláik körüli rendelkezési joga természetesen teljes tiszteletben feltartatván.

8. Minden nemzetiség számára elengedő számú nép nevelő intézetekről a status gondoskodni tartozik.

Az egyházakat illetőleg:

9. Minden vallás felekezetnek a Status irányában egyenlő joga van. Egyenlő szabadság, egyenlő ótalom, egyenlő javadalmak. Ezt a Status minden felekezet papjainak s egyházainak egyenlően biztosítja.

10. A Status a hit és vallás dolgába nem avatkozik. Mindenik egyházfelekezet a maga egyházi belügyeit tetszése szerint intézi és igazgatja; de az egyházak fenyítő hatóságát csak annak megtagadására vagy visszahuzására engedi kiterjeszkedni, a mit az egyház adhat vagy adott. Büntető birói hatósággal (peinliche Gerichtsbarkeit) a Statusban senki sem birand, csak a Status maga, – s valamint az egyházak senkinek, ki az egyházból ki lépni akar lelkiismereti szabadságát nem korlátozhatják; ugy senkit a polgári s büntető törvények hatósága alul ki, vagy el nem vonhatnak.

Az egyházak socialis institutioknak tekintendők, s mint illyenek Statust a statusban nem képezhetnek.

Kérelmek, határozatok, tervek, javaslatok és törvényes intézkedések az erdélyi nemzetiségi kérdések megoldására másfél évszázad alatt.

(Második közlemény.)

A szász universitásnak 1862 március 12-én elfogadott határozata a románság nemzeti és vallási egyenjogúsítása tárgyában.

A „Kolozsvári Közlöny“ 1862 március 20-iki száma alapján Mester Miklós által közölt szövegben. Keletkezésének részleteit lásd: Mester Miklós: „Az autonóm Erdély és a román nemzetiségi követelések az 1863. évi nagy-szebeni országgyűlésen“ című művében.

Alapelvként a javaslat kinyilatkoztatja, hogy a román nemzet összességé rendi nemzetnek ünnepélyesen elismerendő és

mint ilyen a többi nemzettel egyenlő jogot élvez. Ezen alapelv gyakorlati keresztülvitele szempontjából az universitás kész nemzetiség szerint közigazgatási területek létrehozásán közreműködni, abban az esetben, hogy ha azok a szász községek, amelyek kívül esnek a szász törvényhatóságok területén, oda bekebeleztelek. A nemzeti közigazgatási területek megalkotásánál az ország meglevő felosztásából kell kiindulni és a célkitűzés kockáztatása nélkül az eddigi jogosult nemzetek iránt — a földbirtok viszonyának figyelembevételével — egész kimérettel kell eljárni. Az új közigazgatási területek nemzeti jellegük legyenek, de ez a nemzeti jelleg a más nemzetiségű lakosok személyi szabadságjogát semmiben se befolyásolja. Ennélfogva a keblí hivatalos nyelv a közigazgatásban, bíraskodásban és helyhatósági törvényhozásban a magyar és székely közigazgatási területeken a magyar, a szászokon a német és a románokon a román kell, hogy legyen. Azonban alapelvként szögeztetik le, hogy Erdélyben a városoknak és a falvaknak, bármilyen nemzetiségűek és vallásuk is legyenek azok, legyen szabad tetszésük szerint megválasztanak azt a nyelvet, amelyet a hivatalos községi, egyházi és iskolai ügyekben használni kívánnak. Külön hangsúlyoztatik az egyéni szabadság és a kisebbségi érdekek biztosításául, hogy mindenkinek bárhol legyen, szabad a megyei, városi és községi gyűlésen bármely hazai nyelven felszólalnia és a hivatalokhoz beadványokat intéznie. A hivatalok kötelesek a felek beadványaira szóban vagy írásban a beadványok nyelvén válaszolni és ugyancsak tartoznak mindazon rendeletet, amely közvetlenül valamely községhez szól, a község választott nyelvén kiadni. Az országos hatóságok, hivatalok, képviselvek és intézetek nyelvének megállapítása az országgyűlés hatáskörébe utaltatik, fenntartva a kifejtett alapelveket, hogy ezáltal a nemzeti és nyelvi egyenjogúság gondolata a közélet minden terén egyformán érvényre jusson.

Az 1863/64- évi erdélyi országgyűlés bizottmányának törvényjavaslata a román nemzet és annak vallásai egyenjogúságának keresztülviteléről.

Az 1863/64. évi erdélyi országgyűlés. Irományok 199—200. I. Keletkezésének és részletes vitájának történetét lásd Mester M. említett művében.

1. §. A román nemzet, a gör. katolika vallás, mint olyan és a gör. keleti vallás az erdélyi alkotmány értelmében az elis-

mert többi három nemzet és négy vallással szintén törvényszerűleg elismertetnek.

2. §. A görög katolika szentegyház, mint olyan és a görög keleti szentegyház Erdély Nagyfejedelemségében éppen azon önálló jogállással és önrendelkezési szabadsággal bírnak, melylyel az ország törvényszerűleg elismert és államjogilag fölvetett többi egyházai, ugymint: a római katolika, a helvét-hitvallású evangélika és az unitária szentegyházak a teljes vallás és lelkiismeret szabadságot biztosító hazai törvények alapján bírnak. Fönntartva a koronának Erdély Nagyfejedelemsége törvényeiben meghatározott alkotmányszerűleg gyakorlandó felügyelői jogát, mindezen szentegyházak jogosítva vannak, egyházi ügyeiket, kánonjaik és egyházi szabványaik értelmében, szintugy mint iskolai ügyeiket, kegyes alapítványaikat, pénzalapjaikat és intézeteiket, bármely más szentegyház minden befolyásától függetlenül önállólag rendezni, kezelni és igazgatni.

3. §. A törvényszerűleg elismert négy nemzet, ugymint: a magyar, a székely, a szász és a román nemzet egymás irányában teljesen egyenjogu és mint olyanok az erdélyi hazai alkotmány értelmében egyenlő politikai jogokkal bírnak.

Az ország összes lakói szabad vallásgyakorlata szintugy, mint polgári és politikai jogegyenlősége nemzetiség és hitvallás különbség nélkül ezáltal meg nem szorittatik.

4. §. Az egyes országrészek különböző elnevezései az egyes nemzetiségek számára politikai jogokat se nem alapítanak, se nem adnak.

5. §. Erdély Nagyfejedelemség címerébe, a román nemzet részére külön jelvény vétetik fel.

6. §. Ezen elhatározásokkal ellenkező minden országos törvények megszüntetnek és jogerőn kívüliekké tételnek.

7. §. Ezen törvény kötelező ereje haladéék nélkül hatályba lép.

Az 1863/64. évi erdélyi országgyűlés bizottmányának törvényjavaslata a három országos nyelv használatáról a közhivatali közlekedésben.

Keletkezésének és részletes vitájának történetét lásd: Mester M. említett művében.

1. §. A három országos nyelv, ugymint: a magyar, német és román nyelv a közhivatali közlekedésben egyenjogu.

2. §. A felek szabadságában áll minden bárminemű beadványokban, valamint minden hivatalos tárgyalásban a három országos nyelv bármelyikével élni.

3. §. A felek szóbeli kérelmei, valamint azok, tanúk és szakértők kihallgatása feletti jegyzőkönyvek a három országos nyelv valamelyikén és pedig azon a nyelven veendő fel, melyet a kihallgatandó tanu vagy szakértő kijelöl.“

4. §. A peres, vagy peresügyeken kívüli birói tárgyalásoknál, melyeken több fél vesz részt, szabadságában áll mindenik félnek a három országos nyelv valamelyikével élni.

5. §. A felek beadványaira, vagy jegyzőkönyvileg felvett kéréseire az elintézés ugyanazon nyelven adandó ki, amelyen a beadvány, vagy jegyzőkönyvileg felvett kérés szerkesztetek.

6. §. A birói határozatok, valamint az indokok oly esetekben, ahol több fél vesz részt, azon nyelven adandók ki, melyen a kérelemlevél, vagy keresetlevél, illetőleg az első beadvány, vagy az első szóbeli kérelem szerkesztetett.

A többi felekkel, ha kívánják, a határozat fordításai is azon nyelven közlendők, melyen ők a tárgyalásnál résztvettek.

7. §. A szóbeli végtárgyalásnak, az ítélet kihirdetésének és kiadványozásának a három országos nyelv közül azon kell történni, mely a vádlott anyanyelve. Azonban szabadságában áll a vádlottnak egy mást is a három országos nyelv közül, amelyet neki érteni kell, evégett választani.

8. §. A felső hatóságok, vagy törvényszékek határozatai hasonlóképpen azon nyelven adandók ki, amelyeken ezen határozatok az előbbi 5., 6. és 7. §. szabályai szerint a feleknek kiadandók.

9. §. Mindenkinek szabadságában áll nyilvános tárgyalásoknál a három országos nyelv akármelyikét használni.

10. §. A városi és vidéki községekben a községi ügyek belkezelési nyelvét a község képviselőtestülete határozza meg.

11. §. A törvényhatóságokban az illető hatóság képvisellete határozza meg a törvényhatóság ügykezelési nyelvét.

12. §. A 10. és 11. §§-okban foglalt határozatok a törvényhatósági vagy községi képviselhet hivatalos működése idejéig érvényesek.

Ezen hivatalos működés megszünése után a község vagy törvényhatóság ügykezelési nyelvének meghatározása iránt új határozat hozathatik.

13. §. Mindennemű közlések, kiadványozások, rendeletek, meghagyások stb., melyek ezen törvényhatóságokhoz, községekhez, ezek hivatalaihoz és törvényszékeihez, egyházi vagy más testületekhez és intézetekhez intéztetnek, az előljáró hatóságok által a három országos nyelv közül azon adandók ki, mely az illető törvényhatóság vagy község belügykezelési nyelve, vagy pedig, melyet az egyházi, vagy más testület vagy intézet használ.

14. §. A községek és törvényhatóságok, ezek hivatalai és törvényszékei, valamint az egyházi és más testületek, nemkülönb az egyházi törvényszékek is, a kölcsönös és az előljáró hatóságaikkal való érintkezésben saját belügyi kezelési nyelvüket használják.

15. §. A cs. kir. katonai hatóságokkal való érintkezésben a községek saját nyelvüket, a törvényhatóságok és ezek hivatalai lehetőségig a német nyelvet használják.

16. §. A törvényhatóságok (értsd törvényhatósági hivatalok) és törvényszékek belső hivatali nyelve az, mely az illető törvényhatóság nyelve.

A hatóságok és hivatalok elnöki hivatalos közlekedésében a három országos nyelv akármelyikének használata minden megszorítás nélkül megengedett.

17. §. A többi hatóságok és törvényszékek belső hivatalos nyelve, nemkülönb ezen hatóságok és törvényszékek egymásközi és Erdély Nagyfejedelemségén kívüli hatóságokkal való érintkezési nyelve rendeletileg fog meghatározatni.

18. §. A nép- és középoskolákban, valamint a felsőbb tanintézetekben az oktatási nyelv meghatározása azok hatáskörébe tartozik, kiket az illető iskola és felsőbb tanintézet iránti gondoskodás illet.

19. §. Az egyházi anyakönyvek az első §-ban egyenjogúnak nyilvánított nyelvek egyikén vezetendők. Szabadságában áll különben az egyes hitfelekezeteknek, főkörmányszékekkel egyetértve, erre egy más nyelvet is meghatározni.

20. §. Ezen határozatokkal ellenkező minden országos törvény megszüntettetik és érvényen kívül tétetik.

21. §. Ezen törvénycikk kötelező ereje haladék nélkül érvénybe lép.

Az 1868. évi XLIV-ik magyar törvény a nemzetiségi egyenjoguság tárgyában.

Minthogy Magyarország összes honpolgárai az alkormány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozék is, egyenjogu tagja:

minthogy továbbá ezen egyenjoguság egyedül az országban divatozó többféle nyelvek hivatalos használatára nézve és csak annyiban eshetik külön szabályok alá, amennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetősége s az igazság pontos kiszolgáltatása szükségessé teszik:

a honpolgárok teljes egyenjogusága minden egyéb viszonyokat illetőleg épségben maradván, a különféle nyelvek hivatalos használatára nézve következő szabályok fognak zsinórmértékül szolgálni:

1. §. A nemzet politikai egységénél fogva Magyarország államnyelve a magyar lévén, a magyar országgyűlés tanácskozási és ügykezelési nyelve ezentul is egyedül a magyar: a törvények magyar nyelven alkottatnak, de az országban lakó minden más nemzetiség nyelvén is hiteles fordításban kiadandók; az ország kormányának hivatalos nyelve a kormányzat minden ágazatában ezentul is a magyar.

2. §. A törvényhatóságok jegyzőkönyvei az állam hivatalos nyelvén vitetnek; de vitethetnek emellett mindazon nyelven is, amelyet a törvényhatóságot képviselő testület vagy bizottmány tagjainak legalább egyötödresze jegyzőkönyvi nyelvül óhajt.

A különböző szövegekben mutatkozó eltérések eseteiben a magyar szöveg a szabályozó.

3. §. Törvényhatósági gyűlésekben mindaz, aki ott szólás jogával bir, akár magyarul szólhat, akár saját anyanyelvén, ha az nem a magyar.

4. §. A törvényhatóságok az államkormányhoz intézett irataikban az állam hivatalos nyelvét használják; de használhatják a mellett hasábosán még azon nyelvek bármelyikét is, melyet jegyzőkönyveikben használnak. Egymásközti irataikban pedig akár az állam nyelvét, akár pedig azon nyelvek egyikét használhatják, amely azon törvényhatóság által, melyhez az irat intéztetik, a második szakasz szerint jegyzőkönyvei vitelére elfogadtatott.

5. §. A belső ügyvitel terén a törvényhatósági tisztviselők az állam hivatalos nyelvét használják; de amennyiben az egyik, vagy másik törvényhatóságra vagy tisztviselőre nézve gyakorlati nehézséggel járna: az illető tisztviselők kivételesen törvényhatóságaik jegyzőkönyvi nyelveinek bármelyikét is használhatják. Valahányszor azonban az állami felügyelet és a közigazgatás tekintetei megkivánják: jelentéseik és az ügyiratok egyszersmind az állam hivatalos nyelvén is felterjesztendők.

6. §. A törvényhatósági tisztviselők saját törvényhatóságaik területén a községekkel, gyülekezetekkel, egyesületekkel, intézetekkel és magánosokkal való hivatalos érintkezéseikben a lehetőségig ezek nyelvét használják.

7. §. Az ország minden lakója azon esetekben, amelyekben ügyvéd közbejötté nélkül akár felperesi, akár alperesi, akár folyamodó minőségben, személyesen, vagy megbízott által veszi és veheti igénybe a törvény oltalmát és a bíró segélyét:

- a) saját községi bírósága előtt anyanyelvét,
- b) más községi bíróság előtt az illető község ügykezelési vagy jegyzőkönyvi nyelvét,
- c) saját járási bírósága előtt saját községének ügykezelési vagy jegyzőkönyvi nyelvét,
- d) más bíróságok előtt, akár legyenek azok saját törvényhatóságának, akár pedig más törvényhatóságnak bíróságai, azon törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvét használhatja, amelyhez az illető bíróság tartozik.

8. §. A bíró a 7-ik § eseteiben a panaszt vagy kérelmet, a panasz vagy kérelem nyelvén intézi el; a kihallgatást, fanuhallgatást, szemlét és más birói cselekményeket úgy a peres, mint a peren kívüli, valamint a bünvádi eljárásoknál a perben álló felek, illetőleg a kihallgatott személyek nyelvén eszközli; a perek tárgyalási jegyzőkönyveit azonban azon a nyelven vezeti, melyet a perlekedő felek a törvényhatóságok jegyzőkönyvi nyelvei közül kölcsönös megegyezéssel választanak. Ha e tekintetben megegyezés létre nem jönne, a bíró a tárgyalási jegyzőkönyvet a törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelveinek bármelyikén vezetheti, tartozik azonban annak tartalmát a feleknek szükség esetén tolmács segélyével is megmagyarázni.

Szintugy tartozik a bíró a felek előtt megmagyarázni s illetőleg tolmácsoltatni a per fontosabb okmányait is, ha ezek

olyan nyelven volnának szerkesztve, melyet a perben álló felek egyike vagy másika nem ért.

Az idézési végzés a megidézendő fél érdekében, ha rögtön kitudható, annak anyanyelvén, különben pedig azon községnek, amelyben a megidézendő fél lakik, jegyzőkönyvi nyelvén, vagy pedig az állam hivatalos nyelvén fogalmazandó.

A birói határozat a tárgyalási jegyzőkönyv nyelvén hozandó; de köteles azt a bíró minden egyes félnek azon a nyelven is kihirdetni, illetőleg kiadni, amelyen kívánja, amennyiben azon nyelv a törvényhatóságnak, amelyhez a bíró tartozik, jegyzőkönyvi nyelveinek egyikét képezi.

9. §. Mindazon polgári és bűnvádi perekben, melyek ügyvéd közbejöttével folytatandók, az első bíróságoknál mind a perlekedésnek, mind a hozandó ítéleteknek nyelvére nézve addig, míg az első bíróságok végleges rendezése és a szóbeli eljárás behozatala fölött a törvényhozás nem határoz, az eddigi gyakorlat mindenütt fenntartandó.

10. §. Az egyházi bíróságok maguk határozzák meg ügykezelési nyelvüket.

11. §. A telekkönyvi hivataloknál a törvényszék felügyelődének tekintetéből is az illető törvényszék ügykezelési nyelve használandó; de ha a felek úgy kívánják, mind a végzés, mind a kivonat az állam hivatalos nyelvén vagy azon törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelveinek egyikén is kiadandó, amelynek területén a telekkönyvi hivatal van.

12. §. A felebbezett perekben, ha azok nem magyar nyelven folytattak, vagy nem-magyar okmányokkal vannak ellátva, a felebbviteli bíróság mind a pert, mind az okmányokat, amennyiben szükséges, magyarra fordíttatja azon hiteles fordítók által, akik a felebbviteli bíróságoknál államköltségen lesznek alkalmazva s a pert ezen hiteles fordításban veszi vizsgálat alá.

Végzéseit, határozatait és ítéleteit a felebbviteli bíróság mindig az állam hivatalos nyelvén fogja hozni.

Leküldetvén a per az illető első bírósághoz, ez köteles lesz a felebbviteli bíróság végzését, határozatát, vagy ítéletét minden egyes félnek azon nyelven is kihirdetni s illetőleg kiadni, amelyen ez azt kívánja, amennyiben az a nyelv a bíróságnak ügykezelési, vagy a törvényhatóságnak valamelyik jegyzőkönyvi nyelve volna.

13. §. Az államkormány által kinevezett minden bíróságok hivatalos nyelve kizárólag a magyar.

14. §. Az egyházközségek egyházi felsőségeik törvényes jogainak sérelme nélkül anyakönyveik vezetésének s egyházi ügyeik intézésének, nemkülönben – az országos iskolatörvény korlátai között – iskoláikban az oktatásnak nyelvét tetszés szerint határozhatják meg.

15. §. A felsőbb egyházi testületek és hatóságok önmaguk állapítják meg a tanácskozás, a jegyzőkönyv, az ügyvitel és egyházközségeikkel való érintkezés nyelvét. Ha ez nem az állam hivatalos nyelve volna: az állami felügyelet szempontjából a jegyzőkönyvek egyszersmind az állam hivatalos nyelvén is hiteles fordításban felterjesztendők.

Ha különböző egyházak s egyházi felsőbb hatóságok érintkeznek egymással, vagy az állam hivatalos nyelvét, vagy azon egyháznak nyelvét használják, amellyel érintkeznek.

16. §. Egyházi felsőbb és legfelsőbb hatóságok az államkormányhoz intézett beadványaikban ügyviteli vagy jegyzőkönyvi nyelvüket s hasábosán az állam hivatalos nyelvét, a törvényhatóságokhoz és azok közegeihez intézett beadványaikban az állam nyelvét, vagy ha több a jegyzőkönyvi nyelv, azok bármelyikét, az egyházi községek pedig mindezen hivatalos érintkezéseikben az államkormány és saját törvényhatóságaik irányában az állam hivatalos nyelvét, vagy saját ügykezelési nyelvüket, más törvényhatóságok irányában pedig az illető törvényhatóságok jegyzőkönyvi nyelvei egyikét használhatják.

17. §. Az állam s illetőleg a kormány által már állított, vagy a szükséghez képest állítandó tanintézetekben a tanítási nyelvnek meghatározása, amennyiben erről törvény nem rendelkezik, a közoktatási miniszter teendőihez tartozik. De a közoktatás sikere, a közművelődés és közjólét szempontjából az államnak is legfőbb célja lévén: köteles ez az állami tanintézetekben a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzeti-ségű, nagyobb tömegekben együttélő polgárai az általok lakott vidékek közelében anyanyelvükön képezhessék magukat egészen addig, hol a magasabb akadémiai képzés kezdődik.

18. §. Azon területeken létező, vagy felállítandó állami közép és felső tanodákban, amelyeken egynél több nyelv divatozik, azon nyelvek mindenikének részére nyelv- s irodalmi tanszékek állítandók.

19. §. Az országos egyetemben az előadási nyelv a magyar; azonban az országban divatozó nyelvek és azok irodalmi számára, amennyiben még nem állítottak, tanszékek állíttatnak.

20. §. A községi gyűlések maguk választják jegyzőkönyvük s ügyvitelük nyelvét. A jegyzőkönyv egyszersmind azon nyelven is viendő, amelyen vitelét a szavazatképes tagoknak egy ötöde szükségesnek látja.

21. §. A községi tisztviselők a községbeliekkel való érintkezéseikben azok nyelvét kötelesek használni.

22. §. A község saját törvényhatóságához, annak közegeihez és az államkormányhoz intézett beadványaiban az állam hivatalos, vagy saját ügykezelési nyelvét: más törvényhatóságokhoz s azok közegeihez intézett beadványaiban az állam hivatalos nyelvét, vagy az illető törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvei egyikét használhatja.

23. §. Az ország minden polgára saját községéhez, egyházi hatóságához és törvényhatóságához, annak közegeihez és az államkormányhoz intézett beadványait anyanyelvén nyújthatja be.

Más községekhez, törvényhatóságokhoz s azok közegeihez intézett beadványaiban vagy az állam hivatalos nyelvét, vagy az illető község, vagy törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvét vagy nyelvei egyikét használhatja.

A törvénykezés terén a nyelv használatát a 7—13. §§-ok szabályozzák.

24. §. Községi és egyházi gyűlésekben a szólás jogával bírók szabadon használhatják anyanyelvüket.

25. §. Ha magánosok, egyházak, magántársulatok, magántanintézetek és törvényhatósági joggal nem bíró községek a kormányhoz intézett beadványaiknál nem az állam hivatalos nyelvét használnák: az ily beadványokra hozott végzés eredeti magyar szövegéhez a beadvány nyelvében eszközlött hiteles fordítás is melléklendő.

26. §. Valamint eddig is jogában állott bármely nemzeti-ségű egyes honpolgárnak épen úgy, mint a községeknek, egyházaknak, egyház-községeknek: úgy ezentul is jogában áll saját erejükkel, vagy társulás útján alsó, közép- és felső tanodákat felállítani. E végből, s a nyelv, művészet, tudomány, gazdaság,

ipar és kereskedelem előmozdítására szolgáló más intézetek felállítása végett is, az egyes honpolgárok az állam törvényszabta felügyelete alatt társulatokba, vagy egyletekbe összeállhatnak és összeállván szabályokat alkothatnak, az államkormány által helybenhagyott szabályok értelmében eljárhatnak, pénzalapot gyűjthetnek és azt, ugyan az államkormány felügyelete alatt, nemzetiségi törvényes igényeiknek is megfelelően kezelhetik.

Az ilyen módon létrejött művelődési és egyéb intézetek — az iskolák azonban a közoktatást szabályozó törvény rendelkezéseinek megtartása mellett — az állam hasonló természetű s ugyanazon foku intézeteivel egyenjogúak.

A magánintézetek és egyletek nyelvét az alapítók határozzák meg.

A társulatok s általuk létesített intézetek egymás között saját nyelvükön is érintkezhetnek: másokkal való érintkezéseikben a nyelv használatára nézve a 23. §. határozatai lesznek szabályozók.

1. §. A hivatalok betöltésénél jövőre is egyedül a személyes képesség szolgálván irányadóul; valakinek nemzetisége ezután sem tekinthető az országban létező bármely hivatalra, vagy méltóságra való emelkedés akadályául. Sőt inkább az államkormány gondoskodni fog, hogy az országos birói és közigazgatási hivatalokra, s különösen a főispánságokra, a különböző nemzetiségekből a szükséges nyelvekben tökéletesen jártas s másként is alkalmas személyek a lehetőségig alkalmaztassanak.

2. §. A korábbi törvényeknek a fentebbi határozatokkal ellenkező rendeletei ezennel eltöröltetnek.

3. §. Ezen törvény rendeletei a külön területtel bíró s politikai tekintetben is külön nemzetet képező Horvát-, Szlavon- és Dalmátországokra ki nem terjednek, hanem ezekre nézve nyelv tekintetében is azon egyezmény szolgáló szabályul, mely egyrészt a magyar országgyűlés, másrészt a horvát-szlavon országgyűlés között létrejött s melynél fogva azok képviselői a közös magyar-horvát országgyűlésen saját anyanyelvükön is szólhatnak.

A magyarországi és erdélyi román nemzeti pártnak 1881 május 12 — 14-én Nagyszebenben tartott értekez- letén megállapított programja.

A szöveget Teodor V. Păcăţean: „Cartea de aur“ című művének VII. kötetéből adjuk Kardhordó Károly dr. fordításában.

A nemzeti párt a törvényes kereten belül küzdeni fog a következő jogok megvalósítása érdekében:

1. Erdély önkormányzatának (autonómia) visszaállítása.
2. A románok által lakott helyeken a román nyelvnek hivatalból való (ex lege) behozatala úgy a közigazgatásnál, mint a bíróságnál.
3. A románok lakta helyeken román tisztviselők alkalmazása, a nem románok közül pedig csak azoknak, kik a román nyelvet szóval és írásban birják és azonfelül ismerik a román népet is és megszüntetését annak a rendszernek, hogy tisztviselőket hoznak közjűk, kik nem ismerik a népet s a nép őket.
4. A nemzetiségek egyenjogusításáról szóló törvénynek ezek javára való revíziója, valamint lojális és valóságos végrehajtása minden törvénynek.
5. Az egyházak és felekezeti iskolák autonómiájának, mint tisztán az illető nemzetiséget érintő ügynek, fenntartása, ha kell küzdelmek árán is megszerzése. Az iskoláknak és egyéb a nemzeti kulturát ápoló intézményeknek segélyezése az állampénztárból, mely segély arányban álljon azon vér- és anyagi áldozatokkal, melyet a román nemzetiség a haza érdekében hoz s ezzel kapcsolatban hatályon kívül helyezése azon törvényeknek és rendeleteknek, melyek útjában állanak a nemzeti fejlődésnek.
6. Általános választójog elvén álló, vagy legalább is oly választójogi törvény alkotása, mely szerint mindenki, aki közvetlen adót fizet, választói joggal ruháztassék fel.
7. Minthogy az állam virágzásának feltétele polgárainak meglegedése és egy nemzetiség kedvezményezése, másoknak pedig elnyomatása elégedetlenséget szül, zavarja a polgárok nyugalmát és kölcsönös gyűlöletet szít, a nemzeti párt küzdeni fog az állam szerveinek közvetlen, vagy közvetett magyarosítási törekvései ellen, mint hazafiatlan cselekedetek ellen.
8. A mindenek felett való közszabadsági jogok kérdésében, valamint a szükségessé vált közigazgatási reform és főleg a gazdasági és pénzügyi helyzet kérdésében, illetve az immár

elviselhetetlen közterhek kérdésében, a nemzeti párt testvériesen közreműködik mindazokkal, akik sulyt helyeznek a népnek minde nekfelett álló jólétére és érdekeire.

9. §. A dualizmus kérdése nem lévén most napirenden, a nemzeti párt fenntartja magának a jogot, hogy álláspontját ez ügyben annak idején kifejezésre juttassa.

Kérelmek, határozatok, tervek, javaslatok és törvényes intézkedések az erdélyi nemzetiségi kérdések megoldására másfél évszázad alatt.

(Harmadik közlemény.)

A Román Nemzeti Párt 1905. évi programja.

A szövegét, amelyet az 1905. évi január 10-ikén Nagyszebenben megtartott „nemzeti konferencia“ állapított meg, Păcăteanu: „Cartea de aur“ című művének VIII. kötetéből fordította: Kardhordó Károly dr.

Szent István koronájának országai választó kerületeinek román kiküldöttei a mai napon tartott értekezletükön azon meggyőződésre jutottak, hogy a rendkívül súlyos viszonyok nem engedik meg a Román Nemzeti Párt programjától való eltérést, sőt ellenkezőleg igazolják annak érintetlen fenntartását úgy, ahogy azt 1881-ben megalkották és később 1884, 1889, 1890 és 1892-ben fenntartották, az időszerű politikai fejleményekkel szemben haladó és kibővítő értelemben, megengedvén annak revideálását a nemzeti létünk és szabadságunk teljes biztosítása érdekében.

Híven tehát a nemzeti programhoz, a politikai helyzet követelményeire való tekintettel az értekezlet hangsúlyozottan kimondja a következőket:

1. Multhatatlanul követeljük a román nép államalkotó személyiségének elismerését s etnikai és alkotmányos fejlődésének közjogi intézményes utón való biztosítását Szent István koronájának országai csorbitatlan integritásának fenntartása mellett. Ugyanezen követelmények megvalósítását kérjük a többi nép számára is, amelyek együttesen alkotják a magyar államot.

2. Hazánk jól felfogott érdekében ragaszkodunk a közös hadsereg érintetlen egységének fenntartásához a vezérletben, a belső szervezetben és a vezényleti nyelvben, másrészt azonban kérjük minden egyes ezred nyelvének tiszteletben tartását és annak használatát fokozottabb mértékben. Követeljük a szolgálati időnek leszállítását három évről kettőre és a magyarosító törekvéseknek megszüntetését a hadseregben is.

3. A nemzeti programunk értelmében nemcsak újból követeljük az egyenjogusításról szóló törvény érvényre emelését és tiszteletben tartását, hanem követeljük a felülvizsgálását és ilyen

értelemben való módosítását mindazon utólag hozott törvényeknek, melyeknek rendelkezései ellentétben vannak ezen alaptörvény elveivel. Ennélfogva követeljük, hogy a hazai népek nyelvének használata a közigazgatásban, a bíraskodásban és a közoktatásban törvényileg biztosítottassék oly mértékben és oly módon, hogy minden hazai nép saját nyelvén bíraskodjék, igazgattassék s tanítottassék s ennek folytán minden egyes országrész köztisztviselői az ott lakó népek köréből választtassanak vagy neveztesse ki, amennyiben pedig ilyenek kellő számban nem állának rendelkezésre, a köztisztviselők minden körülmények között szóval és írásban sajátítsák el azon nép nyelvét, melynek körében alkalmazást találnak.

4. Követeljük az összes hitfelekezetek önkormányzatát és kérjük, hogy azok az állampénztárból lélekszám arányában segélyhez jussanak, mely szükséges az egyházak igazgatási költségeinek, a papok dotációjának, valamint a felekezeti iskolák fenntartási költségeinek fedezésére oly mértékben, hogy az elemi oktatás az egész országban teljesen ingyenes legyen. Követeljük az egyházi házasság kötelező behozatalát és eltörlését a felekezetenkívüliségnek. Követeljük, hogy azon állami és községi elemi iskolákban, hol a lakosság többsége román, a tanítási nyelv román legyen. A felekezeti iskolákat illetőleg pedig az értekezlet ünnepélyesen tiltakozik a kultuszminiszternek az elemi iskolai tanítás módosítására vonatkozó törvénytervezete, valamint az abban lefektetett célkitűzések ellen.

5. Követeljük a községek és a közigazgatási kerületek teljes önkormányzatát, valamint azok kikerekítését, különös tekintettel a hazai népek nyelvi hatáira. Követeljük, hogy a közigazgatási tisztviselők a kijelölési jog mellőzésével a nép köréből választtassanak és követeljük a virilizmus eltörlését.

6. Követeljük az általános választói jog alapján alkotott választási törvényt, a választókerületek kikerekítését a választók számának egyenlő megállapításával, a jegyzői székhelyeken egy mozgó bizottság előtt gyakorlandó titkos szavazást és a kisebbségek parlamentáris képviselőit az országgyűlésen.

Követeljük, hogy minden megszakítás nélkül törvényileg biztosítottassék a gyülekezési és egyesülési jog gyakorlása, követeljük a teljes és a közéleti kérdésekben korlátlanul megnyilatkozó sajtószabadság megszavazását.

7. Kérjük az adózási rendszer gyökeres módosítását, a föld-

adó leszállítását és mindenekfelett a progresszív adókulcs behozatalát, a létminimum adómentességét, a nélkülözhetetlen táplálkozási cikkeknek a fogyasztási adó alóli mentességét.

8. Követeljük a hitbizományok eltörtését, az állami birtokoknak parcellázás útján, kedvező eladási feltételek mellett, a felmerülő szükséghez képest a földmivesek részére való eladását. Kérjük a birtokminimumoknak elidegenítési tilalmát és oszthatlanságát és követeljük, hogy telepítések esetén a románoklakta részeken kizárólag románok telepíttessenek. A legeltetési jog az állami erdőkben kicsiny bérösszeg ellenében közvetlenül a népek adassék bérbe és az erdőtörvény a nép java érdekében módosíttassék. A munkásság érdekei munkájuk arányában méltányos módon megvédessenek, nehogy azok kitéve legyenek a vállalkozók kizsákmányolásának. Hozassék be a kötelező állami biztosítás betegség és aggkori munkaképtelenség esetére s ennek költségeihez járuljon hozzá az állam, a vállalkozó és az, aki a munkást alkalmazza. Nem kevésbé követeljük a közegészségügy államosítását, ingyenes orvosi kezelést és a gyógyszereket.

A nemzeti programban, a nemzeti értekezlet határozataiban és a fentiekben felállított követelmények kivívása érdekében a román nép élni fog az alkotmányosság minden eszközével és igyekszik utjából eltávolítani az elébe állított összes mesterséges akadályokat.

A magyar kir. kormány megoldási terve, melyet gróf Tisza István miniszterelnök a román vezetőkkel folytatott tárgyalásainak meggyűlésük után a képviselőház 1914. február 20-iki ülésén ismertetett.

Az egész beszéd szövegét lásd: Az 1910. évi június hó 21-ikére hirdetett Országgyűlés Nyomatványai. Képviselőház. Napló. XXII. 242. és követk. old.

Magától értetődik, hogy az ország románajku polgárai annak többi lakóival politikai jogaik tekintetében is teljes jogegyenlőséget élveznek, az ország politikai közéletében a törvény korlátai között szabadon részt vehetnek, külön román pártot alkothatnak, úgy az ország képviselői, mint a községi és törvényhatósági választásoknál, valamint általában a hatóságok s a hatóság rendelkezésére álló közérő részéről az ország magyarajku polgáraival egyenlő elbánásban részesülnek. Ugyanez az egyenlő elbánás illeti meg őket a sajtóügyek s a gyűlekezési és egye-

sülési jog kezelése terén. Román jellegű társadalmi, közművelődési, művészeti, ipari, gazdasági és közjótékonyági egyleteket szabadon létesíthetnek, a román kultúrát iskoláikban és a társadalmi életben szabadon ápolhatják és fejleszthetik. A kormány szívesen fogja venni, ha a köztisztviselők gazdasági és kulturális jellegű társadalmi mozgalmakban résztvesznek.

Törvények a románok által tömegesen lakott vidékeken a nagyközönséget érdeklő hirdetések román nyelven is meg fognak jelenni.

A községek és törvényhatóságok jegyzőkönyvi nyelvére vonatkozó törvényes rendelkezések változatlanul fenntartatnak. Románok által tömegesebben lakott vidékeken, az állami tevékenység minden ágában azon tisztviselőknek és közegeknek, akik a néppel való közvetlen érintkezésre hivatvák, a román nyelvet annyira ismerniök kell, hogy a néppel anyanyelvén érintkezessenek. Ezen cél elérésének biztosítása végett megfelelő intézkedések fognak történni, hogy a közigazgatási pályára lépő egyének a román nyelvet elegendő számban megtanulják. Azon átmeneti idő alatt, amíg ezek a rendelkezések a kívánt cél elérését teljesen biztosítanak, a kormány a lehetőség szerint olyanokat fog románok által tömegesebben lakott vidékeken alkalmazni, akik a román nyelvet birják.

A kormány minden lehetőt el fog követni arra, hogy a bíróságok a beadványok román nyelvű mellékleteinek lefordítását csak ott követeljék meg, ahol ez az ügy érdekében valóban szükséges. A büntető eljárásban a feljelentést élőszóval az anyanyelven lehet megtenni, kihallgatás alkalmával, illetőleg a tárgyalás folyamán pedig a terhelt, illetőleg a magánvádoló és a tanúk anyanyelvüket használhatják.

Az ország minden polgára saját elsőfoku hatóságánál úgy írásbeli beadványait és ezek mellékleteit, mint szóbeli panaszát, kérését, jogorvoslatát saját anyanyelvén terjesztheti elő, ha: 1. beadványát személyesen szerkeszti vagy szóbeli előterjesztését személyesen adja elő, 2. anyanyelve az illető községben vagy vidéken tömegesen használt nyelvek közé tartozik. Az elsőfoku hatóság köteles az ilyen nem-magyar nyelvű szóbeli előterjesztést közvetlenül vagy hivatalból alkalmazott tolmács segítségével akadálytalanul elfogadni, arról szabályszerű jegyzőkönyvet felvenni és a fél személyes közreműködését igénylő további tárgyalást ugyancsak közvetlenül vagy tolmács segítségével a fél által értett nyelven intézni.

Román ajku polgártársaink gazdasági boldogulását és előmenetelét a kormány minden rendelkezésére álló eszközzel igyekezni fog előmozdítani. Gazdasági kirendeltségek és más, a gazdasági fejlődés céljait szolgáló állami intézmények felkarolják a románok gazdasági érdekeit is. Románajku honpolgároknak gazdasági és ipari jellegű egyesületei, vállalatai is részesülnek az állam támogatásában és segélyében és különösen kiterjed a románokra is az az állami akció, amely a kiscgazdák anyagi helyzetének javítására irányul. Így például népies gazdasági előadások román nyelven is tartatnak, mintagazdaságok felállításánál, a legelőügyek rendezésénél, az állattenyésztés előmozdításánál és az erdőgazgatással kapcsolatos kérdések megoldásánál a román kiscgazdák a magyarokkal egyenlő elbánásban részesülnek.

Felekezeti népiskoláknál tartózkodni fog a kormány minden olyan eljárástól, amely kellő ok és szükség nélkül veszélyezteti a felekezeti iskolák fennmaradását és a törvényekben, s így az 1907: XXVII. t.-cikkben biztosított felügyeleti jogot ez iskolákkal szemben teljes objektivitással és jóakarattal fogja kezelni. Ami a törvény módosítására irányuló kívánságot illeti, az felesleges, mert a törvénycikk 2. §-ának 3. bekezdését az 1913: XVI. t.-cikk hatályon kívül helyezi, ennek folytán a tanítói oklevéllel sem bíró egyéneknek ideiglenes alkalmazása törvényes akadályokba nem ütközik: a XXVIII. és XXIX. §-ok hatálya pedig már a törvény rendelkezése értelmében 1912. év végével megszűnt.

Az állami felügyeletet, az államsegély kapcsán nyert ingerenciát és felügyeleti jogot, mint minden más felekezeti iskolával, úgy a román iskolákkal szemben is fenn kell a kormánynak fhrtania, hiszen békés viszonyok beálltával ugyanis kétségtelen, hogy ezeket minden kormány a legmesszebbmenő jóakarattal fogja gyakorolni. Igyekezni fog a kormány oly helyeken, ahol román tannyelvű felekezeti népiskolákat más felekezethez tartozó magyar anyanyelvű gyermekek nagy számmal látogatnak, ezek kulturális igényeiről állami iskolák felállítása által gondoskodni, minélfogva a 18. §-ban nehezményezett rendelkezés tárgytalanná válik.

Ugyanezen szakasz második bekezdésének pedig egyáltalában nincs az a jelentősége, hogy ahol bármi okból a tem magyar anyanyelvű iskola megszűnt, ne volna később ugyanazon nyelvű felekezeti iskola újból felállítható. A román egy-

házi hatóságoknak erre vonatkozó jogát a törvény nem érinti és azt a kormány készséggel elismeri.

A 19. § egyáltalában nem jelenti azt, hogy az ott felsorolt tantárgyak magyar tannyelven adassanak elő, — ez t. i. félreértés volt, — csak azt rendeli el, hogy ugy ezek, mint a magyar nyelv, a hivatalos tanterv szerint taníttassék. Amennyiben a hivatalos tanterv ellen helytálló, objektív kifogások volnának felhozhatók, a kormány kész azokat teljes jóakarattal megfontolás tárgyává tenni. A tanítói fizetéskiegészítés szempontjából a román tannyelvű iskolák a többiekkel egyenlő elbánás alá esnek, ugy az összeg megállapítását, mint a fizetéskiegészítés módját illetőleg. Ebben a tekintetben nem térhet el a kormány a román iskolákkal szemben sem az eddig is általánosan követett eljárástól.

A felekezeti népiskolák feletti felügyeletet az állami és felekezeti felügyelő hatóságoknak, mindegyiknek saját hatáskörében kell teljesítenie, nagyon óhajtandó azonban, hogy ezek, ahol csak lehet, jó egyetértésben, egymást támogatva teljesítsék feladatukat s a kormány teljes erővel rajta lesz, hogy olyan tanfelügyelők alkalmaztassanak, akik a román oktatásügy iránt is érzékkel bírnak.

Hogy a hitfelekezeti iskoláknál mutatkozó tanítóhiány következtében a tanítás ne szüneteljen, a vallás- és közoktatásügyi miniszter a törvény alapján tárgyilag indokolt esetekben meg fogja engedni, hogy rendes tanítói álláson segédtanító egy évnél hosszabb ideig is működhessék.

A meglévő iskolaépületekre nézve az 1868: XXX. t.-c. 27. §. méltányosan fog alkalmaztatni és a tanítás szünetelésének elkerülése végett ideiglenesen a kevésbé alkalmas helyiségek használata is meg fog engedtetni. Önként értetődik, hogy dűledező, a tanulók életére és egészségére veszélyes épületek iskolai célokra nem lesznek használhatók. Új iskolaépületek emelésénél a feltétlenül szükségeset meghaladó, az építkezést megdrágító követelmények emeltetni nem fognak. A falusi iskoláknál felállítandó követelmények ezen szempontok figyelembe tartásával meg fognak állapittatni. Az 1907: XXVII. t.-c. 19. §-ának az a rendelkezése, amely szerint a magyar nyelvet olyan mértékben kell tanítani, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek a negyedik évfolyam bevégeztével gondolatait magyarul előszóval és írásban érthetően ki tudja fejezni, nem fog a tör-

vény szövegén tulmenőleg akképen értelmeztetni, hogy az azon koru gyermek gondolatvilágát meghaladó fogalmaknak magyar nyelven való kifejezése, valamint a kifejezésnek az azon koru gyermek átlagos értelmi fejlettségét meghaladó szabatosága követeltesék meg.

A magyar szórványokon a magyar anyanyelvű gyermekek oktatásáról állami iskolák állítása, vagy más alkalmas módon történik majd gondoskodás és így tárgyalanná válnék a románoknak az az aggodalma is, hogy az 1907. évi XXVII. t.-c. 18. §. alapján a román tannyelvű hitfelekezeti iskolák magyar növendékeikre való tekintettel részben vagy egészen magyar tannyelvű iskolákká fognak átalakítani. Azon hitfelekezeti iskoláknál, melyeknél kellőképpen beigazolást nyert, hogy a románról magyar tannyelvű felekezeti iskolává történt átalakításuk annakidején netalán az egyházközség tévedésbe ejtése mellett történt, az így keletkezett sérelem orvosoltni fog. Az annakidején tudatosan hozott határozatok azonban, az 1907. évi XXVII. t.-cikk világos rendelkezése értelmében utólagosan meg nem változtathatók és a magyar tannyelv tekintetében a jelenlegi állapot továbbra is érvényben marad.

Ha valamely tanítói állomás korábban államsegélyt élvezett, tanító távozása következtében üresedik meg, az iskolafenntartók az 1907-ik évi XXVII. t.-cikk 15. §-ának utolsó bekezdése értelmében az állami segélyezés tárgyi előfeltételének további megállapítása végeit előzetesen forduljanak a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez és ha a miniszter a tárgyi előfeltételek fennállását megállapítja, akkor a tanító bejelentésekor kizárólag annak személye képezendő csak a vizsgálat tárgyát. A törvény által is előrelátott ilyen eljárás és méltányos végrehajtás mellett elkerülhető lesz, hogy az államsegély elmaradásával az egyházközségekre elviselhetetlen teher háradjon.

Az a körülmény egymagában, hogy valamely helységben állami iskola áll fenn, nem akadályozza annak, hogy ugyanott román hitfelekezeti iskola is államsegélyben részesüljön, ha annak tárgyi előfeltételei fennállanak.

A kormány gondoskodni fog róla, hogy olyan állami iskolákban, melyekbe valamelyik e hazában lakó nemzetiséghez tartozó gyermekek nagyobb számban járnak, ezek saját anyanyelvükből is oktatásban részesüljenek. Megfelelő intézkedés fog tehát történni, hogy az országban tömegesebben beszélt nem-

zetiségi nyelvet tudó, népiskolai tanítók elegendő számmal kerüljenek ki a tanítóképezdekből, ami által lehetővé fog válni a gyermekeknek az anyanyelvből való oktatása, valamint az is, hogy a tanítók és az iskolákban beadott gyermekek közötti érintkezés az első időben, míg a magyar nyelvet eléggé meg nem tanulják, ezek anyanyelvén is történhessék.

Az állami iskoláknál, valamint a községi és ezek között a határőrvidéki magyar tannyelvű iskoláknál a román anyanyelvű gyermekek számára a román nyelv kisegítő nyelvként és tantárgyként be fog vezetetni oly célból, hogy a román anyanyelvű gyermekek előmenetele megkönnyíttessék és hogy írni és olvasni anyanyelvükön is megtanuljanak. Ennek lehetővé tétele végett kellő számú magyar tanítóképezdeben a román nyelv bevezetetik és addig is, míg ez a rendelkezés hatását érezteti, az állam szolgálatában álló és románul tudó tanítók szolgálati besorozása lehetőleg akképpen fog történni, hogy a románság lakta vidékekre kerüljenek.

Egyházaknak, egyesületeknek és alapítványoknak a törvény jogot ad nem magyar tannyelvű középiskolák felállítására. Természetes, hogy ezt a jogot a kormány készségesen elismeri; ilyen intézetek államsegélyezésének ügyét azonban esetről-esetre kell a kormánynak a fennforgó körülményekhez képest és annak figyelembevételével is elbírálnia, hogy az illető vidéken van-e újabb középiskolára tényleg szükség. A kormány eddig is készséggel segélyezte a nem magyar tannyelvű középiskolákat, abban a formában, amelyben a segélyezés eddig kéretett, t. i. tanári fizetés kiegészítésének alakjában és figyelmet érdemel, hogy míg az ilyen címen egy-egy középiskolának adott segély román.-kat. tanintézeteknél átlag 10.000 korona, addig a román tannyelvű iskoláknál átlag 19.500 koronára rug.

Ami különösen a brádi gimnázium kifejlesztésének ügyét illeti, ezt hajlandó a kormány jóakarattal tárgyalni. A belényesi főgimnázium jelenlegi állapotának bolygatását azonban annál kevésbé tartaná indokoltnak, mert ezen főgimnázium eredetileg latin tannyelvvel és azzal a kikötéssel alapított, hogy benne az általános magyarországi tanterv legyen irányadó és a román nyelv tanítása hetenként egy órán történjék. Az alapító ezen rendelkezésével szemben tehát igen nagy koncesszió a román tanügyi részére a mai állapot.

A kormány készséggel támogatja a nem magyar tannyelvű

középiskolákat. Amennyiben az illető iskolák állami fizetéskiegészítést vesznek igénybe, ennek mértéke nem lehet lényegesen nagyobb, mint más hazai intézetek fizetéskiegészítése. Ilyen esetben a fizetéskiegészítésnek más középiskoláknál érvényre jutott maximális mértéket meghaladó összeget államsegély alakjában fogják megkapni, ami az 1883: XXX. t.-c. alapján a szükséges ingerenciát biztosítja az állam részére.

A brádi gimnázium felszereléséhez a kormány készséggel hozzájárul. Célszerűbbnek tartja ugyan, ha ennek felső négy osztálya magyar tannyelvű lesz; ha azonban erre különös súly helyeztetik, nincs kifogása az ellen, ha a magyar nyelv és irodalom szabályszerű tanítása mellett a felső osztályokban is román nyelven folyik a tanítás. Amennyiben a kormány által is alkalmasnak talált helyen még egy román tannyelvű főgimnázium állíthatnák, a kormány hajlandó ezt is fizetéskiegészítésben és államsegélyben részesíteni.

A határőrvidéki vagyonszomségek és vagyonszomségi alapok nem felekezeti vagy nemzetiségi, hanem területiális jelleggel bírnak, a volt határőrvidéki területen lakó összes polgárokat illetik és minden rájuk vonatkozó kérdés ezen alapelv figyelembe tartásával döntendő el, de jóakaratu figyelembevételével annak a körülménynek is, hogy a kérdéses területek lakosságának tulnyomó nagy része a román nemzetiséghez tartozik.

Felekezeteknek, egyesületeknek és alapoknak internátusok felállítására való joga természetesen szintén csorbíthatatlanul fennáll.

Ami a vallásoktatást illeti, a kormány álláspontja is az, hogy a tanulók vallásos oktatása azok anyanyelvén és rendszerint az illető egyházhoz tartozó lelkész által eszközözendő; ehhez képest a jelenleg hatályban lévő rendelet helyett új, erre az elvre fektetett rendelet fog kibocsáttatni.

A románok által tömegesebben lakott vidékeken lévő középiskolákban a román anyanyelvű tanulók részére a román nyelv, mint kötelező tantárgy, megfelelő terjedelemmel fog taníttatni. Ugyanezen középiskolákban megfelelő intézkedés fog történni, hogy a középiskola magyarajku növendékei a román nyelvet megtanulhassák.

A gyulafehérvári és fogarasi gör.-kat. egyháztartomány autonómiájának kérdése a róm.-katolikusok autonómiájával együtt lesz megoldandó, de a kormánynak nincs ellene kifogása, hogy

a megoldásnál nevezett egyháztartomány különleges viszonyai megfelelően tekintetbe vétessenek.

Végül a hajdudorogi katolikus egyházmegye beosztása, a pártatlanság kellő garanciáját nyújtó eljárás mellett revízió alá fog vétetni és az előforduló tévedések orvosoltatni fognak.

A Román Nemzeti Párt kívánságai, melyeket az 1913. év végén megindított tárgyalások alkalmával Gróf Tisza István miniszterelnök elé terjesztett.

A javaslat pontjait Mihali Tivadar képviselő, a képviselőháznak 1914 március 6-án megtartott ülésén olvasta fel a Jakabffy Elemér képviselő által előterjesztett határozati javaslat vitájában. Lásd: Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőház. Napló. XXII. 420. és követk. old.

1. A tanszabadság elvének megfelelőleg ismertessék el a jog és adassék meg intézményileg a lehetőség arra, hogy a román nép a közoktatás minden fokán a saját nyelvén művelődhessék, ugy az állami, alapítványi és községi, mint a felekezeti tanintézetekben.

2. A vallásszabadság és a felekezeti egyenjogúság megvalósítása céljából biztosittassék és tartassák tiszteletben ugy egyházi és iskolai, mint alapítványi és belső ügykezelési téren a görög-keleti román egyház autonómiája és létesíttessék a görög-katolikus román egyház autonómiája. Hajtassák végre az 1848. évi XX. t.-cikk. Bocsásson az állam mindkét román egyház rendelkezésére a többi egyházaknak nyújtott összegekkel arányban álló segílyt ugy egyházi, mint iskolai célokra.

A hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román községek csatoltassanak vissza a gyulafehérvár-fogarasi görög-katolikus román egyháztartományhoz.

Mindezen kérdések közelebbi meghatározása az illetékes egyházfőkkel létesítendő megállapodás alapján fog történni.

3. Biztosittassék a sajtószabadság és szüntettessék be a román sajtótermékek politikai okokból való üldözése.

4. A román nép faji sajátosságainak és etnikai jellegzeteségeinek fenntartása és fejlesztése, valamint társadalmi fejlődésének lehetősitése céljából ismertessék el a szabad egyesületi és gyülekezési jog.

5. Ismertessék el a román nemzetipárt szervezkedési és ténykedési szabadsága és szüntettessenek be azon közigazgatási

intézkedések, melyek ezen pártszervezkedési és ténykedési szabadságot gátolni törekednek.

6. A románok által tömegesen lakott vidékeken a román nép a román nyelven közigazgattassék és vezettessék be azon vidékeken intézményesen a román nyelv a közigazgatási életbe.

7. Ott, ahol a románok tömegesen laknak, a járásbiróságoknál és törvényszékeknél vitessék be intézményileg a román nyelv használata, fogadtassanak el a román beadványok és okmányok, a tárgyalási jegyzőkönyvek román felekkel románul vétessenek föl és a birói határozatok ezen nyelven adassanak ki. A felső bíróságok kiadványai hiteles román fordításban adassanak ki.

8. Az állam részesítse az egyes román vidékeket abban a gazdasági támogatásban, amelyben a többi vidékeket részesíti és nyújtson az összes román intézményeknek aránylagosan oly anyagi segílyt, mint amilyent a nem román intézményeknek is nyújt. Létesítsen a románok által tömegesen lakott vidékeken román tannyelvü gazdasági, ipari és kereskedelmi tanintézeteket és támogassa jóakarattal a hasontermészetü román intézményeket, valamint a különféle gazdasági törekvéseket.

9. Az állam szüntesse be a románok ellen irányuló telepítetési akciót és a tancélokra vagy mintagazdaságok létesítésére nem szükséges állami birtokokat adja el szukcesszive az azon vidéken lakó földmives népnek. Az állami erdők kezelése nemcsak gazdasági, hanem szociális szempontok által is vezetessék. Állami beruházások és intézmények megfelelően létesitessenek a románok által lakott vidékeken is és egyáltalában vétessenek hathatós figyelembe ennek gazdasági érdekei.

10. A románoknak az állam közigazgatási és igazságszolgáltatási tevékenységben való részvétele céljából, valamint azon elv lehető érvényrejuttatása céljából, hogy a román nép saját fiai által közigazgattassék, intézményileg biztosittassék az, hogy ugy a közigazgatás, mint az igazságszolgáltatás terén, valamint a többi állami funkciókban a románok által tömegesen lakott vidékeken románok fognak alkalmaztatni és ezek hiányában csak olyanok, akik hitelesen, esetleg egy e célból kiküldött bizottság előtt bizonyithatni fogják, hogy a román nyelvet szóval és írásban birják.

11. Biztosittassék állandó módon a román nemzetnek politikai érvényesülése és befolyása. Ezen célt szem előtt tartva létesitessék a választójogi reform is.

A Román Nemzeti Párt az általános, egyenlő, titkosan és községenként gyakorlandó választói jog alapján áll. Amennyiben azonban a jelenlegi politikai helyzetben ez most keresztül nem vihető, létesítsék egy oly választójogi reform, mely a választó jogosultság, választói eljárás, kerületek beosztása és a választások feletti biráskodás tekintetében oly intézkedéseket tartalmaz, melyek kellőképpen és állandóan biztosítsák azt, hogy Magyarország képviselőházába küldendő képviselők egy hatodrésze románok legyenek.

Jászi Oszkár javaslata a „Román Nemzeti Komité” megbizottai előtt Aradon 1918 november 13-án.

A javaslattétel előzményeire és annak eredményére vonatkozólag az anyagot lásd: Jászi Oszkár: „Visszaemlékezés a Román. Nemzeti Komitéval folytatott aradi tárgyalásaimról.” Különlenyomat a „Napkelet” 1921 decemberi számából.

1. Román impérium mindenütt, ahol román többség van.
2. A román impérium kiküldöttje helyet foglal a magyar kormányban minden közös ügy intézésénél.
3. A régi törvények átmenetileg megmaradnak, de ujakat csak a román impérium hozzájárulásával lehet hozni.
4. A főispánok s kormánybiztosok kivételével, megmarad a régi hivatalnoki kar. A régi tisztviselők megfelelő védelemben részesülnek, rendes fegyelmi eljárás nélkül senki sem mozdítható el.
5. A nemzeti kisebbségeknek kölcsönösen biztosítani fogjuk az 1868. évi XLIV. t. c.-ben lefektetett védelmet.
6. A Román Nemzeti Tanács személyi és vagyónbiztonságot garantál.
7. A provizórikus román impérium a román királyság katonai erejét nem veheti igénybe.
8. A magyar kormány és a román komité egy kormánybizottságot szervez az új rend életbeléptetésére.
9. A felmerülő vitás kérdésekben öttagu bíróság dönt, melybe két tagot a Magyar Nemzeti Tanács, kettőt a Román Nemzeti Tanács és egyet a magyar kormány küldene ki. Ezek közösen választanak elnököt.
10. Ez a megállapodás a béketárgyalásokig érvényes és azontul miben sem köti a feleket.
11. E megállapodás betartása. a két nemzet becsületének védelme alá helyezettik.

Kérelmek, határozatok, tervek, javaslatok és törvényes intézkedések az erdélyi nemzetiségi kérdések megoldására másfél évszázad alatt.

(Befejező közlemény.)

(Pótlás.)

A román vezetők által Olmützben 1849 február 25-én átadott emlékiratban előterjesztett kérelmek.

Az egész emlékirat szövegét lásd: Böhm Lénárt: Dél-Magyarország vagy az ugynevezett Bánság külön történelme, II. köt., 331. és köv. lapjain.

A román nemzet hódolat- és bizalomteljesen kéri Felséged igazságosságától:

1. Az osztrák állam minden románjának egy egyedüli, önálló nemzeté történendő összeolvasztását Ausztria kormánya alatt, mint az összes birodalom kiegészítő részét;
2. egyházi és polgári tekintetben önálló nemzeti közigazgatást;
3. önszervezkedés végett az egész nemzet mielőbbi általános kongresszusát, és pedig:
 - a) egy Felséged által megerősítendő nemzeti főnök választására,
 - b) egy nemzeti közigazgatási tanács választására „román szenátus“ czim alatt,

c) egy Felsőged által megerősítendő önálló egyházfő választására; kinek a többi nemzeti püspök alárendelendő leszen;

d) a románok községi és kerületi igazgatása szervezésének megállapítására,

e) az iskolaügy szervezésére és a szükséges képző intézetek fölállítására.

4. Kérjük a románokat illető ügyekben a nemzeti nyelv behozatalát;

5. a nemzeti vidékek fölött időnkint szükséges tanácskozás végett az egész nemzet évenkénti általános gyülekezését,

6. a román nemzet képviselését számának arányához képest a birodalmi általános gyűlésben,

7. a nemzeti érdekek képviselése végett a birodalmi minisztériumban a nemzet egy közege alkalmazását.

8. Felsőged méltóztassék legkegyelmesebben ezentul a „románok nagyhercege“ czimét viselni.

Az 1861. évi országgyűlésen a nemzetiségi kérdés tárgyában kiküldött bizottmánynak jelentése és az ehhez csatolt törvényjavaslat.

A nemzetiségi kérdés tárgyában kiküldött bizottmány mindenekelőtt azon fő elvek megállapítását tartá szükségesnek, melyek feladatának megoldásánál irányadókul szolgáljanak.

Eljárásának alapjául két ut kínálkozott: a honban létező egyes nemzetiségek formulázott kívánalmai, amint azok a turóc-szentmártoni gyűlésnek e bizottmányhoz által tett emlékiratában és köztudomás szerint a szerb congressuson, ugy az erdélyi románok részéről is fogalmazva lőnek; avagy kijelölése azon határoknak, a melyeken belül az egyes nemzetiségek saját e részbeli igényeiket szabadon érvényesíthetik.

A bizottmány e második kiinduló pontot választá; mert a jogegyenlőségnek 1848-ban kimondott elvével összeférhetőnek nem tartá, hogy bármely kérdés, mely az egyéni szabadsággal oly szoros egybeköttetésben áll, mint a nemzetiségi igények kielégítése, engedmények utján oldassék meg.

Mert azon körülménynél fogva, hogy az egyes nemzetiségek e hazában elszórva, összevegyülve találtatnak, azok konkrét kívánalmainak kielégítése, vagy oly területi változásokat, kike-rekítéseket tételezne fel, melyek az ország politikai egységét ve-

szélyeztetnék, vagy pedig a nagyobb nemzetiségek területén lakó kisebb nemzetiségi töredékek végelnyomására vezetne.

Mert végül, az engedmények útja legbiztosab eszközül szolgálna arra, hogy az egyes nemzetiségek közti surlódások fenntartassanak, s az egyenlő jogkör határain belül egyesek úgy, mint testületek részéről kifejthető, és üdvös eredményekre vezető szabad versenyt az elnyerendő jogok körüli meddő vetélkedés háttérbe szórítsa.

Magyarország sajtáságos ethnographiai viszonyainál fogva épen utalva látszik odatörekedni, hogy a nemzetiségi kérdést oly törvényes intézkedések által fejtse meg egyszer mindenkorra, melyeknek pajzsa alatt az egyes polgárnak e részbeni jogos követelményei a haza területének bármely részén szintoly mértékben védve, mint az egyes nemzetiségeknek mint testületeknek szabad egyesülés útjain kifejlődhetése biztosítva legyen.

Ily törvényes intézkedések elemeit nyújtják nálunk a századokon keresztül fennállott községi önkormányzás, az egyes vallásfelekezeteknek nem csak egyházi ügyeikre, hanem tanodáik berendezésére és kezelésére is kiterjedő autonómiája, és mindenek felett azon helyhatósági rendszer, melynek észjogi alapját épen az individuális szabadságnak az állam-hatalom tülterjeszkedése ellenébeni megóvása, s úgy a physikai, mint morális egyediségeknak az államegység legszükségesebb korlátain belüli szabad mozoghatása képezik.

E nézetből kiindulva, s azon törvényes határok mentenahagyásával, melyeket Horvátországnak régi municipális jogai, nem különben Erdélyt illetőleg az 1847/8-iki VII-dik t. cikk 5-dik §-a előnkbe szabnak, a következő két fő elvet véltük mindenekelőtt megállapítandóknak:

a) Hogy Magyarországnak minden ajku polgárai politikai tekintetben csak is egy nemzetet, a magyar állam törtóiai fogalmának megfelelő egységes és oszthatatlan magyar nemzetet képezik; és

b) hogy az országban lakó minden népek, névszerint: a magyar, szláv, román, német, szerb, orosz sat. egyenjogu nemzetiségnek tekintendők, melyek külön nemzetiségi igényeiket az ország politikai egységének korlátain belül az egyéni és egyesülési szabadság alapján, minden további megszorítás nélkül szabadon érvényesíthetik.

Mely vezérelvek nyomán, és biztos feltevésével annak, hogy

az 1847/8: XVI. t. cz. 1-ső §-a folytán a megyei hatóságok is népképviselet alapján fognak szerveztetni, a következő törvényjavaslati pontozatokat vagyunk bátrak a t. képviselőháznak előleges jóváhagyás végett ajánlani addig is, míg az országgyűlés kiegészítését gátló akadályok elhárítása következtében a tisztelt ház által helyesebb irányban kidolgozandó tvjavaslatunk eldöntő tárgyalás alá bocsáttathatik.

A. Az egyesek és testületek nemzetiségi jogairól.

1-szor. Minden honpolgárnak jogában áll saját községi, avagy törvényhatóságához, ugy az államhatóságokhoz intézett beadványaiban anyanyelvét használni.

2-szor. Más községek, avagy törvényhatóságok azonban csak oly beadványokat tartoznak elfogadni, melyek az illető községben, avagy területen divatozó nyelvek egyikén irvák.

3-szor. A községi gyűlésekben mindenki anyanyelvén szólhat.

4-szer. A községek ügykezelési nyelvét a községi gyűlés határozza meg; ugy azonban, hogy a kisebbség kívánatára annak nyelve is alkalmaztassák az ügykezelés körül.

5-szor. A községi elöljárók az egyes lakósokkal való hivatalos érintkezésükben azoknak nyelvét használni kötelesek.

6-szor. Az egyházközségek szabadon intézkednek saját ügyeik kezelésénél átaljában és különösen az anyakönyvek vezetésénél, ugy az elemi iskolákban használandó oktatási nyelv iránt is.

7-szer. Minden vallásfelekezet és nemzetiség egyaránt fel van jogositva az állam segélyét oly községek részére igénybe venni, melyek saját egyházi és nevelési terheik viselésére képtelenek.

8-szor. Minden vallásfelekezetnek és nemzetiségnek szabadságában áll közép és felső tanintézeteket állítani; ezekben, valamint az egyes vallásfelekezetek és nemzetiségek részéről eddigelé már is felállított ilynemű tanodákban az oktatási rendszernek és nyelvnek meghatározása, a kormány felügyeleti jogának mentenahagyásával, az alapító egyént vagy testületet illeti.

9-szer. Az állami tanintézetekben a tanítási nyelvnek meghatározása az oktatásügyi ministerium teendőihez tartozik, mely ez intézkedéseinek az illető intézet kerületében divatozó nyelvekre tekintettel lenni köteles.

10-szer. Az országos egyetemenél az országban lakó minden nemzetiségek számára nyelv és irodalmi tanszékek állítandók.

B. A törvényhatóságokról.

11-szer. A törvényhatóságok gyűléseiben mindazok, kik szólásjoggal bírnak, anyanyelvüket használhatják.

12-szer. A tanácskozások felett vezetendő jegyzőkönyvnek és törvényhatósági tisztviselők ügykezelésének nyelvét a közgyűlés határozza meg; a törvényhatóság területén létező minden nemzetiségnek joga fenmaradván a jegyzőkönyvnek saját nyelvén is leendő vezetését követelhetni.

13-szor. Az esetben, ha a törvényhatóságnak jegyzőkönyvi nyelvül nem a magyar fogadtatnék el, az államhatóságok felügyeletének kellő gyakorlása tekintetéből ezen jegyzőkönyvek magyar nyelven is vezetendők.

14-szer. A törvényhatósági tisztviselők az alájuk rendelt községekkel és magánosokkal való érintkezésükben nevezetesen pedig, úgy magánjogi, mint bünvádi szóbeli tárgyalásoknál azoknak nyelvét használni köteleztetnek.

15-ször. A törvényhatóságok egymásközt magyar nyelven közlekednek; megengedtetvén még is, hogy azon vegyesajku hatóságok, melyeknek ügykezelési nyelve ugyanaz, egymással e nyelven közlekedhessenek.

16-szor. Oly törvényhatóságokkal, melyeknek kebelében az egyes törvényhatóság által megállapított ügykezelési, avagy annak területén létező magánosok és testületek által használt nyelv nem divatozik, minden mellékletek hiteles magyar fordításban is közlendők.

17-szer. A törvényhatóságok az államhatóságokkal magyar nyelven érintkeznek.

C. Az államhatóságokról.

18-szor. Az államhatóságok ügykezelési nyelve a magyar.

19-szer. Az államhivatalok és tisztségek az 1844. 5-ik t. cz. értelmében nemzetiségi különbség nélkül egyéni képesség és érdem szerint betöltendők.

20-szor. Az illető ministeriumok kötelesek arra ügyelni, hogy az egyes államhatóságok hivatalaira a külön nemzetiségek kebeléből elegendő számmal alkalmaztassanak oly egyének, kik a vegyes ajku törvényhatóságok, úgy az alájuk rendelt testü-

letek és magánosok részéről felterjesztett ügyleteknek, kellő elintézésére szükséges ismeretekkel birnak; ezen tekintet a főispányi méltóságok betöltésénél is szem előtt tartandó.

D. Az országgyűléséről.

21-szer. Az országgyűlés tanácskozási és ügykezelési nyelve a magyar.

22-szer. A törvények az országban lakó minden nemzeti-ségek nyelvén országgyűlésileg eszközzendő hiteles fordításban is kihirdetendők.

23-szor. A fönnebbi intézkedésekkel ellenkező minden törvények, nevezetesen: az 1847/8: V. t. cz. 3-ik §-ában, ugy ezen évi XVI. t. cz. 2-ik §-ának e) pontjában, és az 1840: VI. t. cz. 7-ik §-ában foglalt megszorítások, nem különben az erdélyi approbáták és compilátákban előforduló, a román nemzetiséget sértő rendelvények ujólag is, eltöröltetnek.

24-szer. Az ország területén létező minden nemzetiségeknek ekként megállapított jogai sarkalatos törvénynek nyilvánítatván, a nemzeti becsület védpajzsa alá helyeztetnek.

Ama szoros kapcsolat, melyben a nemzetiségi és vallásfelekezeti viszonyok e hazában léteznek, lehetetlenné teszi az egymásba átfogó igényeknek teljes különválaszthatását; a miért is világosan megjegyeztetni óhajtjuk, hogy mindazon pontok, melyek az egyházi községek és tanodákra vonatkoznak, ép azon hazai törvényeink kifolyásai gyanánt tekintendők, melyek az egyes vallásfelekezeteknek autonomikus jogait szabályozzák, s a melyeknek, nevezetesen: a mindkét hitvalláson levő protestánsok, ugy a görög n. e. egyház jogait biztosító 1790/1-ki 26. és 27-ik sarkalatos törvény cikkelyeknek teljes épségben leendő fentartását e helyütt különösen kiemelendőnek véljük.

Mely jelentésünk kapcsában szerencsénk van a bizottmányhoz áttett irományokat, ugy Vlád Alajos és Popovics Zsigmond bizottmányi tag urak által beadott különjavaslatot is % alatt a t. képviselőháznak ezennel benyujtani.

Kelt Pesten, augustus hó 1-jén 1861.

Ifj. Bartal György s. k.
előadó.

% alatti melléklet a 48-ik számhoz.

Törvényjavaslat.

1. A nemzetiségi ügyben általában.

1. §. Magyarországon különböző területeken, nagyobb számmal tömegesen lakó külön nyelvű népek, jelesen: a románok, szlávok, szerbek, oroszok és németek, a magyarral egyenjogú nemzeteknek ismertetnek el, s ezeknek összesége képezi Magyarországon politikai nemzetét.

2. §. Mindegyik nemzetnek egyenlően joga van, saját nemzeti nyelvét, a magán és nyilvános élet minden viszonyaiban szabadon használni, fejleszteni, és művelni; melyhez képest rendeltetik:

3. §. Községekben, megyei járások s kerületekben, megyékben, önálló köztörvényhatósággal bíró szabad kerületekben, vidékekben, s városokban, közigazgatási, törvénykezési, köztanácskozási, azaz: általános hivatalos nyelvül szolgál azon nyelv, mely az illető község, megyei járás, s kerület, megye, szabad kerület, vidék vagy város lakosságának egészben vagy általános többségben nemzeti nyelvét képezi.

4. §. Ha valamely község, megyei járás, vagy kerület, megye, vidék vagy városban, egyik nemzetiség sem birna általános többséggel, ily esetben a hivatalos nyelv szabadon választható.

5. §. A megyei járások és kerületek alakítása akként rendezendő, hogy egy-egy járás – illetve kerületbe lehetőleg oly községek öszvessittessenek, melyek legalább általános többségben, ugyanazon nemzetiségű lakosokat foglalnak magukban. Ezen rendszabály az országgyűlési képviselő választói kerületek alakításánál is szem előtt tartandó. Ugyiszinté

6. §. A megyei, szabad kerületi, vidéki és városi képviselők s hatóságok is, a területükön lakó különböző nemzetiségek szám aránya szerint alakítandók.

7. §. A községek, mindennemű jelentéseiket, felterjesztéseiket s kérelmezéseiket, saját községük hivatalos nyelvén teszik, az ország bármely hatóságához.

8. §. A megyei járások s kerületek tisztviselői, az illető községekkel hivatalosan, csak ezeknek hivatalos nyelvén közlekedhetnek.

9. §. A megyei járások s kerületek tisztviselői, a megye

többi járásai s kerületeivel, akár az utóbbiaknak, akár a megyének hivatalos nyelvén, magának a megyének hatóságával pedig csak a megye hivatalos nyelvén közlekednek.

10. §. A megye, szabad kerület, vidék vagy város tulajdon tisztviselőinek szintén saját hivatalos nyelvén adja ki határozatait s rendeleteit.

11. §. A megyék, szabad kerületek, vidékek s városok egymás között, valamint a különféle egyházi hatóságokkal érintkezéseikben is, vagy azon hatóságok hivatalos nyelvén, melyekhez a közlés intézendő, vagy magyar nyelven közlekednek.

12. §. A megyék, szabad kerületek, vidékek és városok mindennemű és rangu felsőbb hatóságokhoz saját hivatalos nyelvükön teszik jelentéseiket, felirataikat s más felterjesztéseiket, azonban akként, hogy a mennyiben ezen saját hivatalos nyelv nem a magyar volna, hasábszerűleg (columnaliter) a szöveg magyar nyelven is alkalmazandó.

13. §. A felsőbb hatóságok, nem magyar hivatalos nyelvű megyék, szabad kerületek, vidékek s városokhoz intézendő rendeleteiket, s meghagyásaikat, magyar nyelven ugyan, de szintén az illető megye, kerület, vidék vagy város hivatalos nyelvének is hasábszerűleges alkalmazása mellett bocsájtandják ki.

14. §. Községi, megyei, szabad kerületi, vidéki és városi köztanácskozásoknál, mindenki jogosítva van, saját nemzeti nyelvét használni; valamint mindenkinek szabadságában áll az ország bármely hatóságához (ide értve a katonai hatóságokat is) kérvényeket saját nemzeti nyelvén benyújtani, és azokra a határozatot ugyanazon nyelven igényelni.

15. §. Törvénykezési nyelv községi hatóságoknál, a község, járási s kerületi bíróságoknál, a járás illetve kerület, megyei, szabad kerületi, vidéki és városi bíróságoknál s törvényszékeknél pedig ezeknek hivatalos nyelve.

16. §. Váltó törvényszéki s kerületi táblai bíróságok, a saját hatósági területekben, bármelyik nemzeti nyelven szerkesztett beadványt elfogadni s ugyanazon nyelven elintézni tartoznak.

17. §. Fenyítő ügyekben, a vádlott nyelvén kell a vizsgálatot s tárgyalást megtartani, és az ügyet elintézni, valamint a tanukat is saját nyelvükön kell kihallgatni; kivételt képezvén oly esetek, melyekben a vádlottnak vagy tanuknak nyelve, az illető törvényhatóság területén s környékén nem divatos; mely utóbbi

esetben a bíróság köteles leend hiteles tolmács alkalmazásával eszközölni a kihallgatásokat.

18. §. Felelbbviteli hatóságokhoz a felelbbezett ügyek eredetben terjesztetnek fel, honnan az ítéletek s más határozatok a magyar nyelv mellett, hasábszerűleg, azon nyelven is kiadandók, melyen az ügy az első bíróságnál tárgyalatott s elintéztetett.

19. §. Országgyűlési hivatalos és köztanácskozási nyelv a magyar, fenhagyatván mind a mellett az egyes országgyűlési tagoknak azon joga, hogy a köztanácskozásokban, saját nemzeti nyelvüket is használhassák.

20. §. A törvények az 1. §-ban megnevezett valamennyi nemzet nyelvén hitelesen kiadandók, s minden hatóságnak azon nyelven is megküldendők, mely annak hivatalos nyelvét képezi; de a magyar és egyéb nyelvű szerkezetek között támadható két-séges értelem eseteiben, a magyar szöveg leend elhatározó.

21. §. Egyház-községekben és iskolákban, továbbá az egyházi hatóságok és iskolai igazgatóságoknál, valamint az ezeknek alárendelt községeknél minden tekintetben, azon nyelv használandó bel s kül ügyvezetési s kezelési, illetőleg oktatási nyel-vül, mely az illető egyházi vagy iskolai közönségnek nemzeti nyelvét képezi.

22. §. Az egyházi hatóságok és iskolai igazgatóságok, a hatóságuk alatti községek s hivatalokhoz, ez utóbbiak nyelvén intézik rendeleteiket, a világi s más hatóságokkal pedig ezen törvényjavaslat 11., 12. s 13. §§-ai értelmében leveleznek.

23. §. A tanodák és közoktatás feletti fő felügyeletet gyakorló államkormányánál mindegyik nemzet, illetve vallásfelekezet részére saját nemzetiségű, illetve vallásu férfiaktól, külön osztályok alakittassanak.

24. §. Mindegyik nemzetnek, illetve vallásfelekezetnek, saját iskolai ügyei iránt az álladalom fő felügyelése mellett szabadon és önállólág intézkedni joga van, mihez képest mindegyik nemzetnek, illetve vallásfelekezetnek szabadságában áll, önerejével, a tudomány minden ágaira nézve saját al- és feltanodákat s tudományos intézeteket és alapítványokat felállítani s azok számát szükségéhez képest szaporítani, mire nézve mindegyik nemzetnek joga van az álladalom anyagi segélyét is a népesség arányához képest igénybe venni.

25. §. Mindegyik nemzeti, illetve vallásfelekezeti tanodában a tudományok összes ágainak előadása a 21. §-hoz képest, az

illető nemzet nyelvén történjék, mely tanodákban egyszersmind az ország pragmaticai történelme mellett a saját nemzeti történelem is rendes tantárgy gyanánt háborítlanul taníttassék.

26. §. Mindegyik nemzet, illetve vallásfelekezet köztanodái az álladalom tanintézeteivel egyenjoguaknak tekintendők.

27. §. Az állami tanintézetek tanári állomásainak betöltésénél, — kivéven a vallás tanszéket, — az alkalmazandó egyénekre nézve, a törvényesen bevett vallások különbélesége, akadályul nem szolgálhat.

28. §. Mindegyik nemzet számára a pesti egyetemnél egy saját nemzeti nyelv és irodalom tanszék állíttassák fel, mely szabály az ország különféle vidékén levő al és fel állami tanodáknál is alkalmaztassák, azonban ezeknél csak a környékükben tömegesebben lakó nemzetiségekre tekintettel.

29. §. Bármely intézkedésen alapuló minden oly határozatok vagy rendeletek, melyek egyik vagy másik nemzet nyelvén, külföldön bárhol megjelenő irodalmi termények (könyvek, folyóiratok, lapok, stb.) szabad behozatalát akadályoztatnák s nehezítenék, ezennel hatályon kívül tétetnek, s az e tekintetbeni teljes jog- és szabály-egyenlőség mindegyik nemzet számára biztosittatik.

30. §. Saját nemzeti olvasó körök, casinók, nyelvészeti, irodalmi, zenészet s dalászati társulatok s egyletek és a saját nemzeti nyelv, irodalom s művészet fejlesztését, művelését s terjesztését célzó bármily más intézetek és alapítványok felállításában, valamint az ezen célokra szükséges adakozások gyűjtésében, egyik nemzet sem gátoltathatik.

31. §. A saját nemzeti színeknek és öltözetnek szabad használata, megyékben és az országgyűlésen is, minden ebből vonható magyarázat és következtetés nélkül biztosittatik.

32. §. Minden ezen törvénnyel ellenkező eddigi törvények eltöröltetnek, illetve módosítottaknak tekintendők.

33. §. Ezen törvény sarkalatos alaptörvényül szolgál.

34. §. Ezen törvény az ország integritásának soha semmi szín alatt nem praejudicálhat.

35. §. Ezen törvény haladéktalan végrehajtásával a ministerium bizatik meg.

**Az 1868. évi nemzetiségi törvény képviselőházi
tárgyalása alkalmából a. nemzetiségi képviselők
által előterjesztett ellenjavaslat.**

A szöveget Jancsó Benedek: „A román irredentista mozgalmak története“ című művéből adjuk.

Magyarország történeti országos nemzetei, magyarok, románok, szerbek, tótok, rutének és németek egyenjogú országos nemzeteknek ismertetnek el, akiknek számára a politikai, nemzeti és nyelvi egyenjogúság az állam politikai és területi egységének határain belül egyformán biztosítottak. E nemzetek mindenkinek joga van nemzetiségének külső kifejezésül nemzeti ünnepek alkalmával a magyar korona lobogója mellett a középületeken saját nemzeti zászlaját kitűzni.

Az egyes nemzetek képviselőinek és nyelve használatának szabályozásául a többség elve szolgál alapul, ezért a vármegyét, járásokat és választói kerületeket úgy kell kikerekíteni, hogy azokban az egyes nemzetiségek lehetően abszolút, vagy legalább is relatív többséget alkossanak. A vármegyékben, a járásokban és a községekben a többséget alkotó nemzet nyelve lesz a hivatalos nyelv. A vegyes nemzetiségű vármegyékben, járásokban, városokban és községekben a számbajöhető tekintélyesebb kisebbségnek is meglesz az a joga, hogy nyelve második hivatalos nyelv legyen. E törvényes nemzetek mindegyike legyen megfelelő számban képviselve a törvényhozás felsőházában, a középponti kormányban, a főbb bíróságoknál és a törvényhatóságok főbb tisztségeiben. A magyar nyelv, amely az ország lakossága többségének a nyelve, hivatalos nyelve a törvényhozásnak és a középponti kormánynak, de a középponti kormányzat egyes ágazataihoz is lehessen más nyelven beadványokat intézni, és az ilyen ügyek ott mindig a beadvány nyelvében intéztessenek el. A törvényhozásban is az egyes nemzetek képviselőinek joguk van saját nyelvükön felszólalni. Az ország törvényei és a középponti kormány rendeletei az egyes hatóságokkal ne csak magyar nyelven, hanem az illető hatóság nyelvében is közöltessenek.

Az egyes hatóságok a felsőbb hatóságokkal saját hivatalos nyelvükön érintkezhetnek. Egymás között pedig egymás hivatalos nyelvében érintkezhetnek. A magánosok saját anyanyelvüket használhatják a hatóságokhoz intézett beadványaikban. A bíróságoknál az ügyek az igazságot kereső fél nyelvében intéztetnek

el és a végzés is ezen a nyelven közöltetik velük. Ha azonban az igazságkereső felek nem egynemzetiségűek, a tárgyalás szintén a beadvány nyelvén történik, de a végzést mindenik fél a saját anyanyelvén kapja meg. Bűnügyekben a vádlott saját anyanyelvén hallgatandó ki és mindenféle vizsgálat, kihallgatás stb. ezen a nyelven vezetendő ellene.

Ami a közoktatásügyet illeti, mindenik nemzetnek nemcsak ahhoz van joga, hogy saját anyagi erejével állíthasson fel iskolákat és másféle közművelődési intézményeket, hanem arra is, hogy az állam vagyonából is egyenlő támogatásban részesüljenek. Mindenik törvényes nemzetnek egyenlő joga van iskolák és közművelődési intézetek alapítására vagyont gyűjteni, egyesületeket és társulatokat alakítani, sőt nemzeti kongresszusokat tartani, természetesen a korona engedelmével és legfőbb felügyelete mellett. Az összes nép-, közép- és felsőbb iskolákban a tanítás nyelve az illető törvényes nemzet hivatalos nyelve. Az egyes nemzetek községei, egyházai, társulatai és magánosai által fenntartott iskolák teljesen egyenjogúak az állami iskolákkal. Az egyetemen nemcsak az egyes nemzetiségek nyelvének és irodalmának állítandók fel tanszékek, hanem a hazai jog és törvények előadására is az egyes nemzetek nyelvével, mint előadási nyelvvel és történiék gondoskodás arról is, hogy az egyetemi vizsgálatokat mindenki a saját nyelvén tehesse le. Az egyes nemzetek által többségben lakott vidékeken jogakadémiák állítandók fel, amelyeknek tanításnyelve az illető nemzet nyelve lesz. A meglevő állami közép- és felsőiskolákba tannyelv gyanánt annak a lakosságnak a nyelve vezetendő be, amely között ez az iskola vagy tanintézet működik. Az olyan nemzetek számára, amelyeknek területén még nincs ilyen iskola, haladéktalanul fel kell állítani.